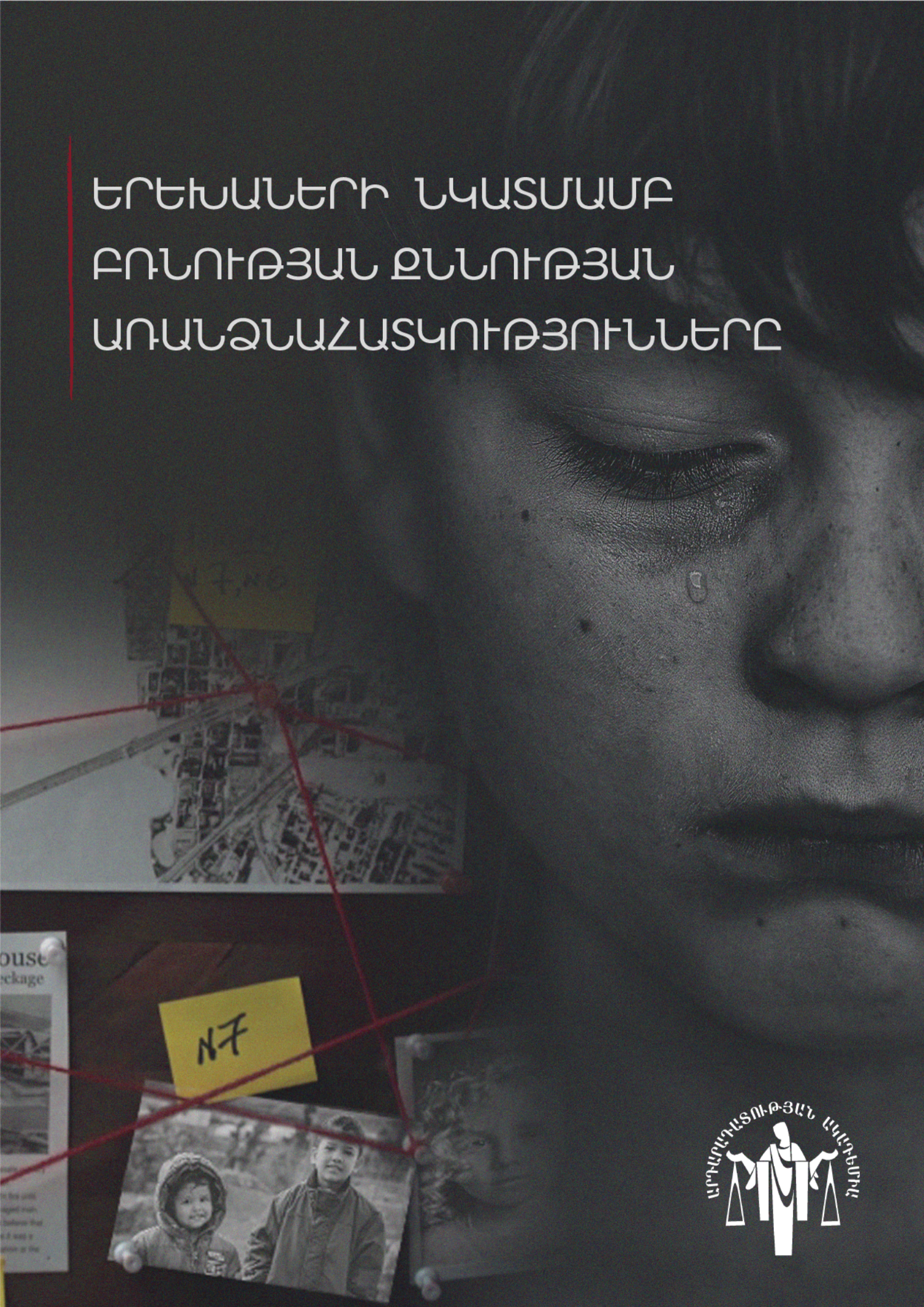

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԴԱՍ 9

ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՊԱՅՈՎՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ՝ ԶՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ԵՎ ԶՐԵԱԿԱՆ ՀԵՏԱՎՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄ ԿԱՅԱՑՆԵԼԻՍ

Այս դասի (Մտտիվացնող ներածական տեսանյութ+դասի տեքստ+բառարան+ինքնաստուգիչ հարցեր) յուրացման համար անհրաժեշտ է **240 րոպե / 4 ժամ:**

ՄՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ
(Հասանելի է Արդարադատության ակադեմիայի կայքի հեռաուսուցման բաժնում):

Քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքները թվարկված են ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 35-րդ և 37-րդ հոդվածներում, որոնցից առաջինը վերաբերում է քրեական գործով վարույթն ու քրեական հետապնդումն անվերապահ բացառող հիմքերին, իսկ երկրորդը՝ հայեցողական քրեական հետապնդման հիմքերին:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ և 37-րդ հոդվածներով նախատեսված քրեական գործի վարույթի կարճման և քրեական հետապնդման դադարեցման հիմքերը, դրանց կիրառման կարգի առանձնահատկություններով պայմանավորված, տարբերվում են միմյանցից: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինները **կարող են** հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճել և քրեական հետապնդումը դադարեցնել, ինչը նշանակում է, որ այն դիսպոզիտիվ

Մինչև 10 րոպե

Ուշադրությամբ կարդացե՛ք տեքստը (օգտվելով բառարանից) և այն յուրացնելուց հետո միայն անցե՛ք ինքնաստուգիչ հարցերին:

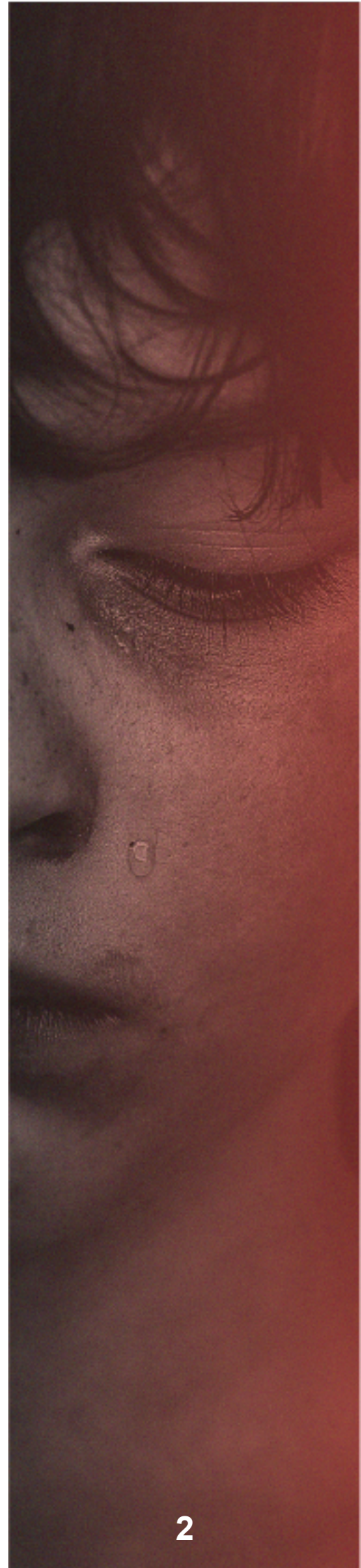
Մինչև 175 րոպե

բնույթ ունի և վարույթն իրականացնող մարմիններին քրեական գործի վարույթի կարճման և քրեական հետապնդման դադարեցման հարցում օժտել են հայեցողական լիազորությամբ (դատարան, դատախազ կամ դատախազի համաձայնությամբ՝ նաև քննիչ), որը տեսության մեջ ընդունված է անվանել քրեական հետապնդման նպատակահարմարության սկզբունք¹: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերն իմպերատիվ են, և դրանցից յուրաքանչյուրի առկայությունը վարույթն իրականացնող մարմնի համար առաջացնում է քրեական գործի վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պարտականություն², այսինքն՝ դրանք քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող անվերապավ հիմքեր են:

Անդրադառնալով անչափահաս տուժողների մասնակցությամբ քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմնահարցի քննարկմանը՝ պետք է փաստել, որ ՀՀ օրենսդրությունը, ընդհանուր կարգով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դատավարական կարգից բացի, սահմանում է նաև որոշակի առանձնահատկություններ անչափահաս տուժողների մասնակցությամբ քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցում:

¹Տե՛ս Մարաբյան Ա., *Քրեական դատավարության պարզեցման հիմնախնդիրները (գիտագործնական ձեռնարկ)* Հեղ. խումբ: Գիտ. խմբ.՝ Ա. Ղամբարյան.-եր.: «Աստղիկ գրատուն», 2011, էջեր 195-196:

²Այս հարցերի մասին տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա. Բաղդասարովի վերաբերյալ 2016 թվականի դեկտեմբերի 23-ի թիվ ԱԿԴ/0028/01/15 որոշումը, Տ.Առաքելյանի վերաբերյալ 2016 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0217/01/14 որոշումը, Ա. Սարգսյանի վերաբերյալ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0503/06/10 որոշման 20-րդ կետը և այլն:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «1. Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթն ենթակա է կարճման, եթե՝

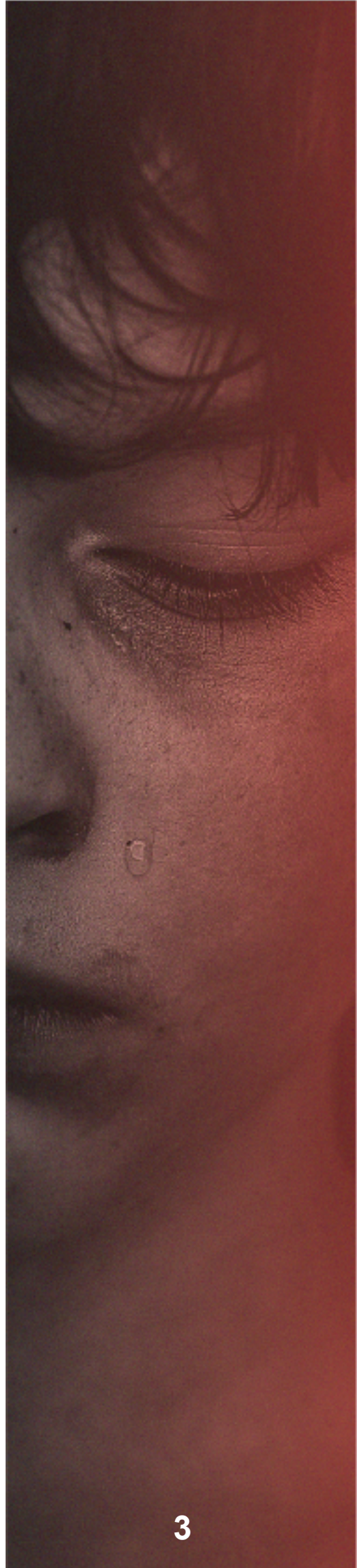
(...)

4) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի բողոքը.

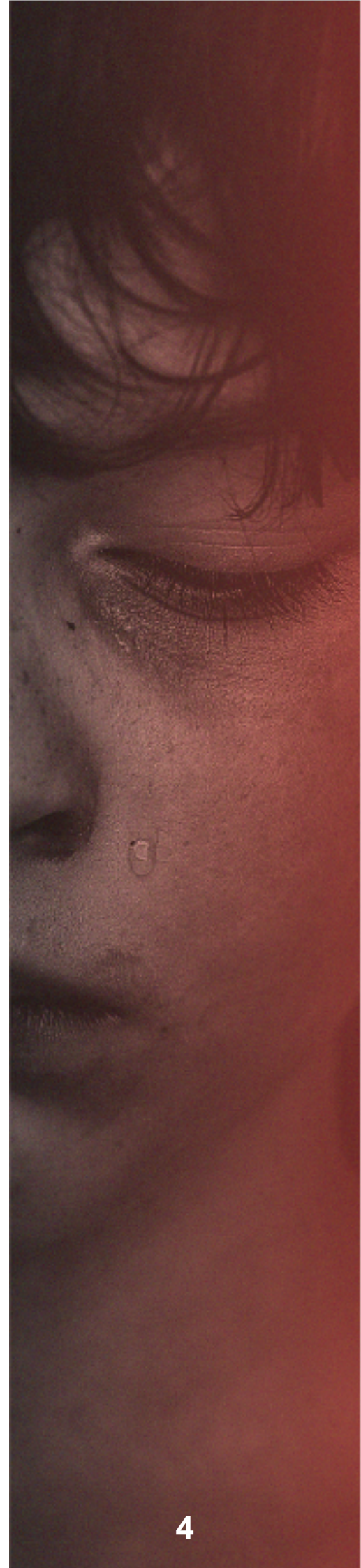
5) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում տուժողը հաշտվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ. (...):»:

Քրեական հետապնդումը և քրեական գործով վարույթը բացառող այս երկու հիմքերն էլ, ըստ էության, վերաբերում են մասնավոր մեղադրանքի գործերին, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրության համալիր վերլուծությունը և մեկնաբանությունը, ինչպես նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորած նախադեպային իրավունքը ցույց են տալիս, որ բացառապես մասնավոր մեղադրանքի գործերի դեպքում է օրենսդիրը սահմանել հատուկ կանոն առ այն, որ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում իրականացվել այլ կերպ, քան տուժողի (դիմողի) բողոքի հիման վրա, և եթե տուժողն ու կասկածյալը կամ մեղադրյալը հաշտվել են, ապա քրեական հետապնդումն ենթակա է դադարեցման, իսկ քրեական գործի վարույթը՝ կարճման³:

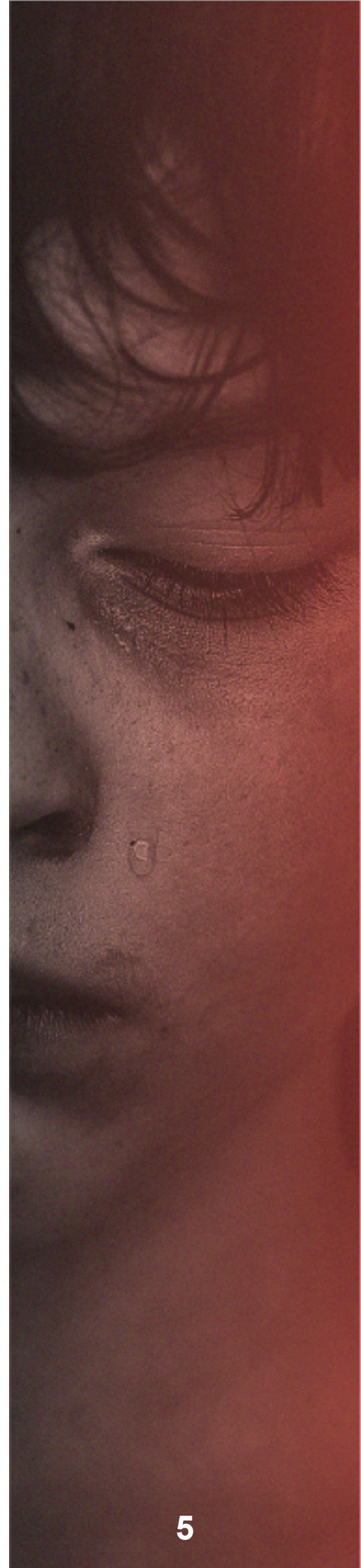
³Այստեղ չենք անդրադառնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 73-րդ հոդվածին, քանի որ դրա կիրառման դատավարական ձևը, ինչպես նշվեց ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 37-րդ հոդվածն է, ընդ որում՝ այն նյութաիրավական ինստիտուտ է, իսկ մասնավոր մեղադրանքի գործերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու ինստիտուտը դատավարական է:

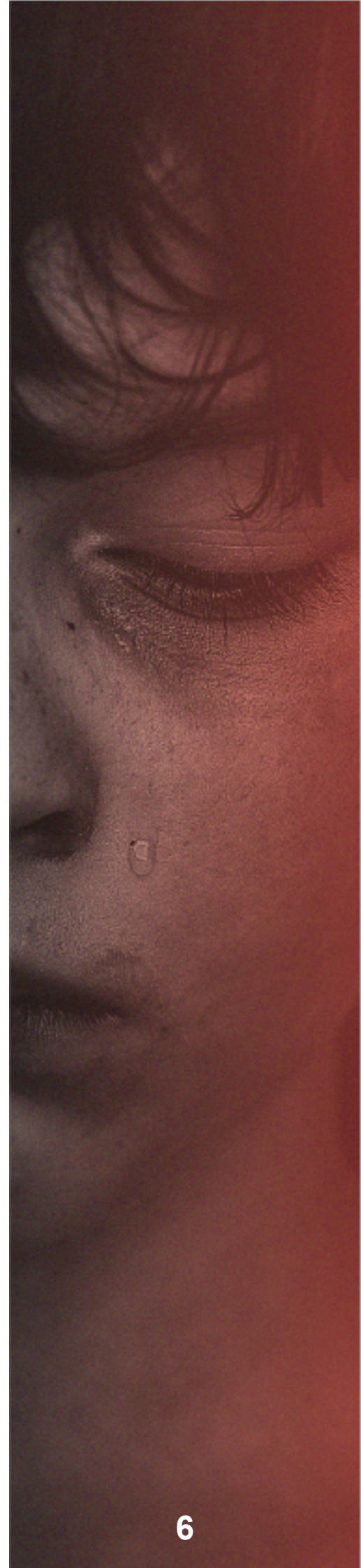
Քրեադատավարական օրենսդրությամբ ամրագրված մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի կարգի առանձնահատկությունները պայմանավորված են այն հանգամանքով, որ այս գործերի դեպքում բացակայում է հանրային շահը, ուստի օրենսդիրն այս գործերով վարույթի կարգը կանոնակարգել է՝ ելնելով մասնավոր շահի գերակայության սկզբունքից և մասնավոր անձի կամքից է ուղղակիորեն կախվածության մեջ դրել վարույթի սկիզբը և ավարտը: Օրենսդիրը, ընդունելով, որ ՀՀ Սահամանդրության 3-րդ հոդվածի իմաստով՝ մարդը, նրա իրավունքները և ազատությունները համարվում են բարձրագույն արժեք, մասնավոր մեղադրանքի գործերով սահմանել է, որ անձի իրավունքների խախտման դեպքում կարևորը ոչ թե այն է, թե ինչպես է դրան վերաբերվում պետությունը, այլ այն, թե ինչպես է դրան վերաբերվում անձը, ում իրավունքը խախտվել է: Այս մոտեցման հիմքում ընկած է այն գաղափարախոսությունը, որ մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործություններով շոշափվում են միայն տուժողի շահերը, այլ ոչ թե պետության և (կամ) հասարակության շահերը, իսկ դա նշանակում է, որ տուժողը պետք է որոշի քրեական վարույթ հարուցելու, շարունակելու կամ այն դադարեցնելու հարցը: Եթե անձը գտնում է, որ իր իրավունքները խախտվել են քրեական օրենսգրքով չթույլատրված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող որևէ հանցավոր արաքով (դրանք թվարկված են ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասում), ապա նրան է պատկանում իր խախտված իրավունքների վերականգնման նպատակով պետական իրավասու մարմիններին դիմելու իրավունքը, իսկ եթե չի դիմում, կամ դիմում է, սակայն

հետագայում հրաժարվում է իր իրավունքների պաշտպանությունից, ապա պետությունը չի կարող նրան հարկադրել իրավունքների պաշտպանություն և պարտավոր է ընթացք չտալ բողոքին, իսկ եթե տվել է, ապա դադարեցնել վարույթ (բացառություններին դեռ կանդիդատները): Նման դեպքերում տուժողն ինքն է իր հայեցողությամբ և կամքով տնօրինում իր իրավունքները և դրանց խախտման դեպքում որոշում դիմել դատական կամ այլ պաշտպանության, թե ոչ: Տուժողի կամքին հակառակ վարույթ նախաձեռնելը կամ շարունակելը կնշանակի նրա շահերը փոխարինել հանրային շահով, որպիսի հանգամանքը հակասում է մասնավոր մեղադրանքի գործերով տուժողի շահերի պաշտպանության նպատակներին: Նման մոտեցումը կարող է դիտարկվել որպես պետության անհիմն միջամտություն մասնավոր իրավունքների ոլորտ, ինչը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ, 43-րդ և 83.5-րդ հոդվածներին և այն հիմքերին, որոնցով թույլատրվում են անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումները: Այլ կերպ ասած, քրեական դատավարությունում մասնավոր շահն ենթադրում է մասնավոր անձի կողմից վարքագծի ընտրության ազատություն, ինչը մասնավոր մեղադրանքի գործերով նշանակում է տուժողի կամքով պայմանավորել քրեադատավարական հարաբերությունների առաջացումը, զարգացումը և դադարեցումը: Քրեադատավարական օրենսդրությունը, ըստ էության, թույլ չի տալիս պետական մարմիններին և պաշտոնատար անձանց միջամտել մասնավոր անձի քրեաիրավական վեճին, դիմողի բողոքի առկայության դեպքում պետությունը զուտ պոզիտիվ պարտավորություն ունի կատարելու անհրաժեշտ քննություն՝ ենթադրյալ հանցագործության դեպքը և այն կատարող անձին բացահայտելու

նպատակով, իսկ մասնավոր մեղադրանքի գործերի հիմքում ընկած տնօրինչականության (դիսպոզիտվության) սկզբունքը ենթադրում է, որ քրեաիրավական վեճի լուծման միջոցները և ձևերը պետք է որոշեն բացառապես վիճող կողմերը՝ տուժողը և ենթադրյալ հանցանք կատարած անձը: Գաղափարախոսությունը նրանում է, որ տուժողը, լինելով քրեաիրավական հարաբերության մասնակից, ունի կամքի ազատություն իր նկատմամբ հանցագործություն կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցում, իսկ օրենքի տառից և ոգուց պարզ է դառնում, որ տուժողը կարող է բողոք չներկայացնել առանց որևէ պատճառաբանության: Բողոքի բացակայությունը տուժողի միակողմանի տնօրինչական գործողությունն է, որը կարող է տեղի ունենալ տարբեր նկատառումներով, կարևորն այն է, որ բողոք չունենալը տեղի ունենա տուժողի ազատ կամքով՝ զերծ այլ անձանց հարկադրանքից: Վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է ըստ ելության ստուգել, թե արդյոք բողոք չունենալը տուժողի ազատ կամքի արտահայտությունն է, թե հարկադրանքի արդյունք (եթե դեպքի մասին տեղեկացվել է այլ աղբյուրներից և իրականացնում է ստուգողական բնույթի գործողություններ), սակայն տուժողի կամքին հակառակ չի կարող շարունակել վարույթը, եթե տուժողի կամքի ազատությունը կասկած չի հարուցում: Մեր այս հետևությունները համահունչ են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Աբրահամյանի վերաբերյալ 2006 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-73/08 որոշման մեջ ձևավորած այն իրավական դիրքորոշմանը, որ «(...) մասնավոր մեղադրանքով գործ հարուցելու և դրանով քրեական հետապնդում իրականացնելու հնարավորությունը լիովին կախված է դիմողի՝

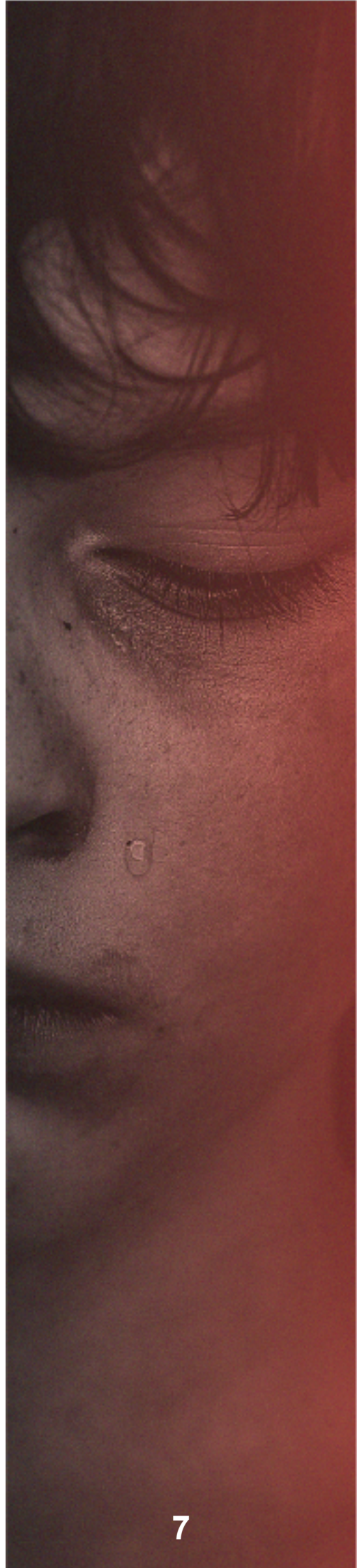

հանցավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու միջոցով իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար քրեական հետապնդման մարմինն դիմելու ցանկությունից և կամահայտնությունից»:

Այլ կերպ՝ եթե տուժողը չի ցանկանում իր խախտված իրավունքների վերականգնում, հետամուտ չի լինում իր խախտված իրավունքների դատական կամ այլ պաշտպանությանը (ազատ կամքի դրսևորման պարագայում), ապա դա նրան չպետք է հարկադրվի կամքին հակառակ, եթե առկա են այլ իրավական պայմանները, օրինակ, եթե ենթադրյալ հանցագործությունն կատարած անձը չի առարկում, որպեսզի քրեական գործ չհարուցվի⁴ կամ առկա չէ մասնավոր մեղադրանքի գործը հանրային կարգով քննելու հիմքերն ու պայմանները և այլն, ապա քրեական գործ չպետք է հարուցվի և իրականացվի քննություն, իսկ եթե հարուցվել է, ապա այն պետք է կարճվի, իսկ քրեական հետապնդումը՝ դադարեցվի: Մեր նման հետևությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածից ուղղակիորեն բխում է, որ անձի կողմից իր իրավունքներից օգտվելը կամ չօգտվելը չպետք է վնասի կամ խախտի այլ անձի կամ անձանց իրավունքները, ինչը մասնավոր մեղադրանքի գործերի դեպքում նշանակում է, որ տուժողը չպետք է իր իրավունքներից օգտվի այնպես, որ վնաս պատճառի քրեական հետապնդման ենթարկված անձի իրավունքներին:

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ, 35-րդ, 36-րդ և 183-րդ հոդվածներով ամրագրված կանոնակարգումներին,

⁴Այս մասին տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի մարտի 28-ի ՇԴ/0012/11/13 որոշումը (կետ 18):

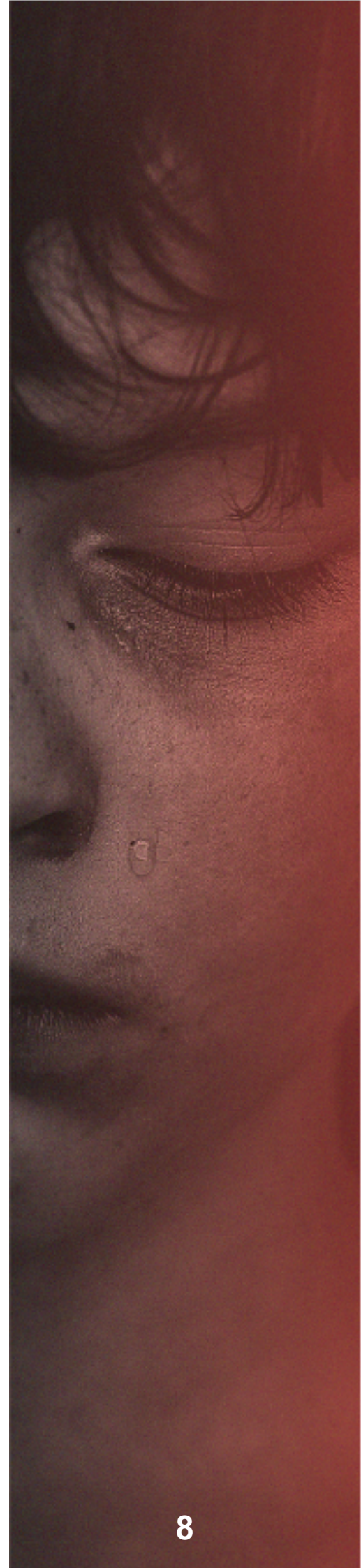

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ մեջբերված դրույթների համադրված վերլուծությունից երևում է, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը հանրային նվազ վտանգավորության հանգամանքով պայմանավորված առանձնացնում և հստակ սահմանում է մասնավոր հետապնդման գործերի շրջանակը, որոնց համար նախատեսում է քննության առանձնահատուկ դատավարական կարգ: Մասնավոր հետապնդման գործերը կարող են հարուցվել բացառապես տուժողի բողոքի հիման վրա և ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը սահմանում է քրեական գործի հարուցումը բացառող և արդեն իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու անվերապահ հիմք, այն է՝ եթե օրենքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը⁵: Այս հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար ընդամենը պետք է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը քննությամբ ձեռք բերված (փաստական) տվյալների հիման վրա հաստատված համարի, որ անձը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ արարք է կատարել, և միևնույն ժամանակ բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը⁶:

Անդրադառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով

⁵ՏԵՍ Վ.Եղիազարյանի վերաբերյալ 2014 թվականի մարտի 28-ի թիվ ՇԴ/0012/11/13 որոշումը:

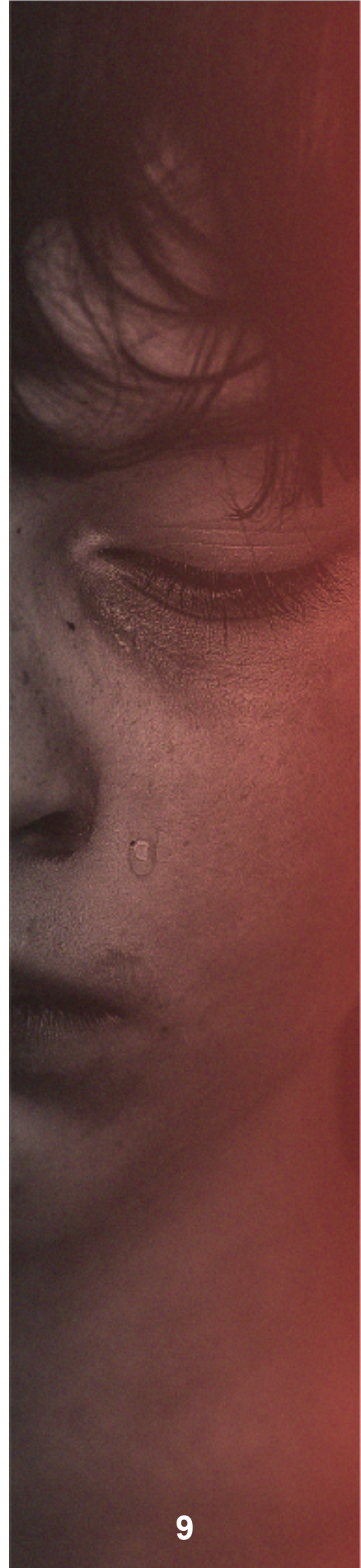
⁶ՏԵՍ Նույն տեղում:

Նախատեսված հիմքի կիրառմանը՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշում է, որ «այն կիրառելի է հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝ ա. առկա է մասնավոր կարգով իրականացվող քրեական հետապնդում (անձին մեղսագրվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ արարք): Սույն դիրքորոշումը պայմանավորված է օրենսդրի կողմից քննարկվող նորմում «սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում» պայմանի նախատեսմամբ: Մասնավորապես, տուժողի կողմից կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքը վերաբերում է մասնավոր մեղադրանքի գործերով հաշտությանը, որը նախատեսված է նշյալ օրենսգրքի 33-րդ, 36-րդ և 183-րդ հոդվածներով:

բ. տուժողը հաշտվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ:

Միևնույն ժամանակ վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերը կրում են իմպերատիվ բնույթ, և դրանցից մեկի առկայությունն արդեն իսկ բացառում է քրեական գործի վարույթը քրեական դատավարության ցանկացած փուլում: Այլ կերպ՝ եթե վարույթն իրականացնող մարմինը հայտնաբերում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված հանգամանքներից որևէ մեկը, ապա գործի վարույթն ենթակա է կարճման: Հետևաբար ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով նախատեսված հիմքի կիրառելիության՝ ա) և բ) ենթակետերում շարադրված պայմանների առկայությունն առաջացնում

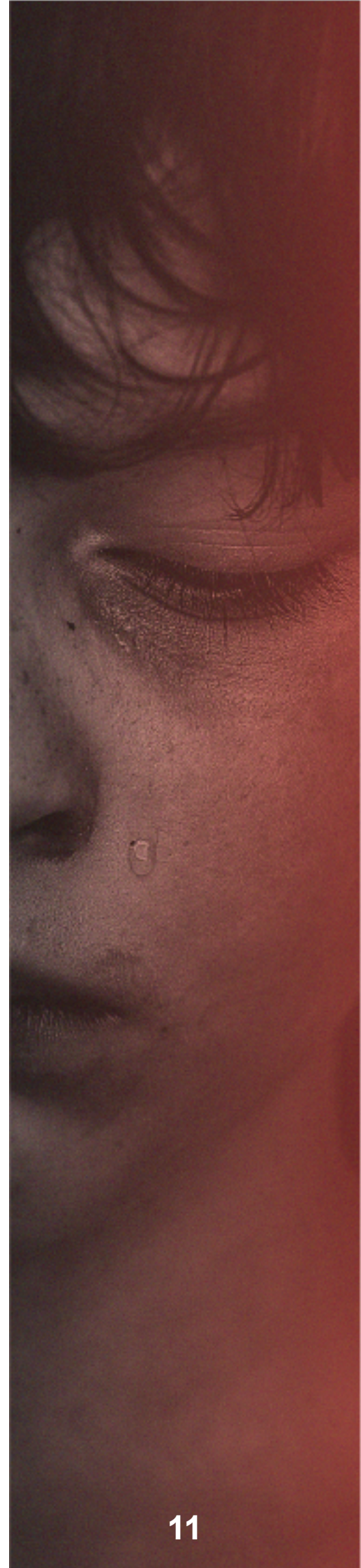
Է հանցանք կատարած անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունը (...)⁷»:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2015 թվականի հունիսի 9-ի թիվ ՍԴՈ-1213 որոշման մեջ նշում է՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը սահմանում է՝ եթե օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում տուժողը հաշտվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ՝ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթն ենթակա է կարճման: Այս իրավակարգավորման վերլուծությունից բխում է, որ առկա է դատավարական հակադիր շահերով օժտված սուբյեկտների փոխադարձ կամքը, որն արտահայտվում է հաշտության միջոցով: Որոշակի հանգամանքներով պայմանավորված՝ հիշյալ սուբյեկտներն ազատորեն արտահայտում են իրենց կամքն առ հաշտություն: Այլ կերպ ասած, քրեական գործի վարույթը կարճելու՝ օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը կիրառելիս համապատասխան իրավասու սուբյեկտները, այդ թվում՝ դատարանը, հիմք են ընդունում տուժողի կողմից կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու հանգամանքը՝ ելնելով այն կանխավարկածից, որ երկու կողմերի կամքը գիտակցված է և նպատակային»:

Նկատենք, որ իրավակիրառ պրակտիկայում քննարկվող նորմերի մեկնաբանման և կիրառման որոշակի տարբերակված մոտեցում է ձևավորվել: Ինչպես երևում է վերևում մեջբերված ՀՀ վճռաբեկ դատարանի և սահմանադրական դատարանի

⁷Տե՛ս Ս. Առաքելյանի վերաբերյալ 2016 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0217/01/14 որոշումը:

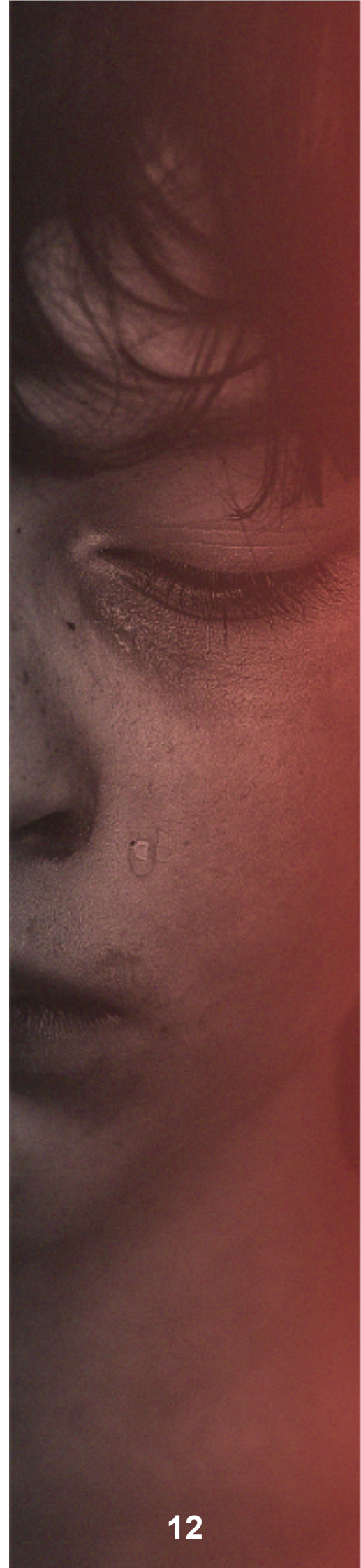
մեկնաբանություններից և ամենակարևորը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի ձևակերպումներից, թե՛ «դիմողի բողոքի բացակայությունը», թե՛ «տուժողի և կասկածյալի կամ մեղադրյալի հաշտությունը» հիմք են ինչպես քրեական գործ և քրեական հետապնդում չհարուցելու, այնպես էլ հարուցված քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու համար (դատարանների մեկնաբանություններում որևէ վերապահում առկա չէ), մինչդեռ իրավակիրառ պրակտիկայում առավել լայն տարածում ունի այն մոտեցումը, որ դիմողի բողոքի բացակայությունը գնահատվում է զուտ որպես քրեական գործ չհարուցելու հիմք, իսկ եթե արդեն հարուցվել է քրեական գործը, ապա քրեական հետապնդումը դադարեցնելու/չիրականացնելու և գործով վարույթը կարճելու մասին որոշում կարող է կայացվել բացառապես հաշտության հիմքով, այսինքն՝ եթե բողոքի բացակայությունը չի կարող քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմք լինել, պետք է առկա լինի հաշտություն: Բողոքի բացակայության և հաշտության տարբերություններին դեռ կանդիդատականք. այստեղ նկատենք, որ ձևավորված քննչական և դատական պրակտիկան որոշակիորեն պայմանավորված են օրենսդրական ձևակերպումներով, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի ներքին հակասություններով: Բանն այն է, որ 35-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված է, որ «1. Քրեական գործ չի կարող հարուցվել ..., եթե՝ (...) 5) սույն օրենսգրքով նախատեսված

դեպքերում տուժողը հաշտվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ(...)», իսկ 183-րդ հոդվածում սահմանված է, որ քրեական գործ կարող է հարուցվել տուժողի բողոքի հիման վրա, մինչդեռ «տուժող», «կասկածյալ» և «մեղադրյալ» դատավարական կարգավիճակի մասին խոսք կարող է լինել, եթե հարուցված է քրեական գործ, հետևաբար հարց է առաջանում, թե ինչպե՞ս պետք է մեկնաբանել և կիրառել քննարկվող նորմերը, որպեսզի այն բխի օրենքից և միաժամանակ չհակասի մասնավոր մեղադրանքի գործերի գաղափարախոսությանը և դրա վրա կառուցված օրենսդրական այլ լուծումներին: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի մասով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը լուծել է այդ հակասության հարցը և նշել, որ «տուժողի» փոխարեն պետք է հասկանալ «դիմող», որն ավելի լայն հասկացություն է⁸. ավելին՝ մինչև քրեական գործ հարուցելը տուժող չի կարող լինել և այլն⁹: Նկատենք, որ եզակի դեպքերում դատարանները կիրառում են բողոքի բացակայությունը նաև հարուցված քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու հիմք՝ գտնելով, որ եթե անգամ սկզբից դիմողը բողոք է ներկայացրել, սակայն հետագայում փոխել է իր դիրքորոշումը, միաժամանակ չի հաշտվում կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ, ապա վերջինի կողմից առարկություն չունենալու դեպքում ևս որոշում պետք է կայացնել քրեական հետապնդումը

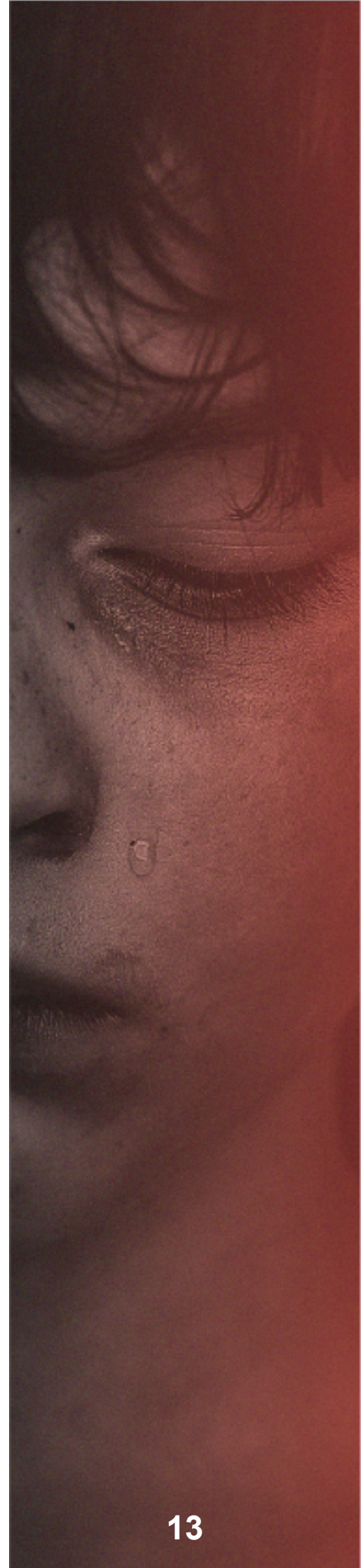
⁸Այս հարցերին արդեն անդրադարձել ենք նախկին դասերի ընթացքում:

⁹Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Աբրահամյանի վերաբերյալ 2006 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-73/08 որոշումը:

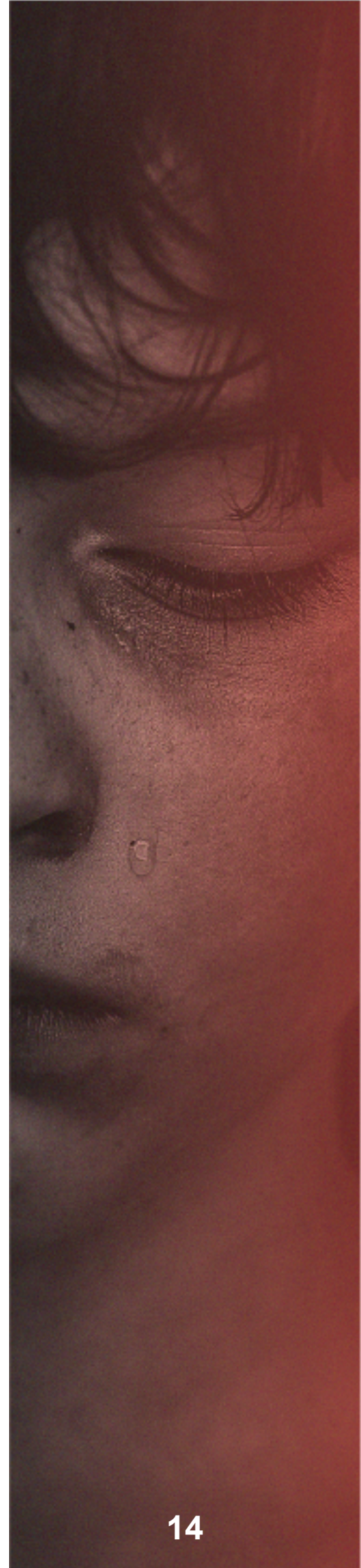
դադարեցնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին, հակառակ դեպքում՝ ստացվում է, որ մասնավոր մեղադրանքի գործը վերածվում է հանրային մեղադրանքի, ինչը իրավաչափ չէ¹⁰: Այս մոտեցումը համահունչ է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերևում մեջբերված Վ.Եղիազարյանի վերաբերյալ որոշման մեջ արտահայտած մոտեցումներին, ինչի հետ մենք համակարծիք ենք և գտնում ենք, որ դատական պրակտիկան պետք է զարգանա այդ ուղղությամբ: Թվում է, թե նման մեկնաբանության պարագայում որոշակի հակասություն է առաջանում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի այն պահանջի հետ, որի համաձայն մասնավոր մեղադրանքի գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, և կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման, սակայն մենք այն կարծիքին ենք, որ այս դրույթի նպատակը մասնավոր մեղադրանքի գործերով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքի սահմանումը չէ, այլ պարզապես այն հանգամանքի արձանագրումն է, որ մասնավոր մեղադրանքի գործերով հաշտության առկայության դեպքում պետությունն իրավասու չէ շարունակելու վարույթը: Ինչը, սակայն, չի բացառում բողոքի բացակայության դեպքում ևս գործի վարույթը կարճելու հնարավորությունը, քանի որ այն սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում որպես քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը

¹⁰Տե՛ս Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2015 թվականի սեպտեմբերի 29-ի թիվ ԱՐԱԴ-1/0018/01/15 քրեական գործով՝ «Քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին» որոշումը:

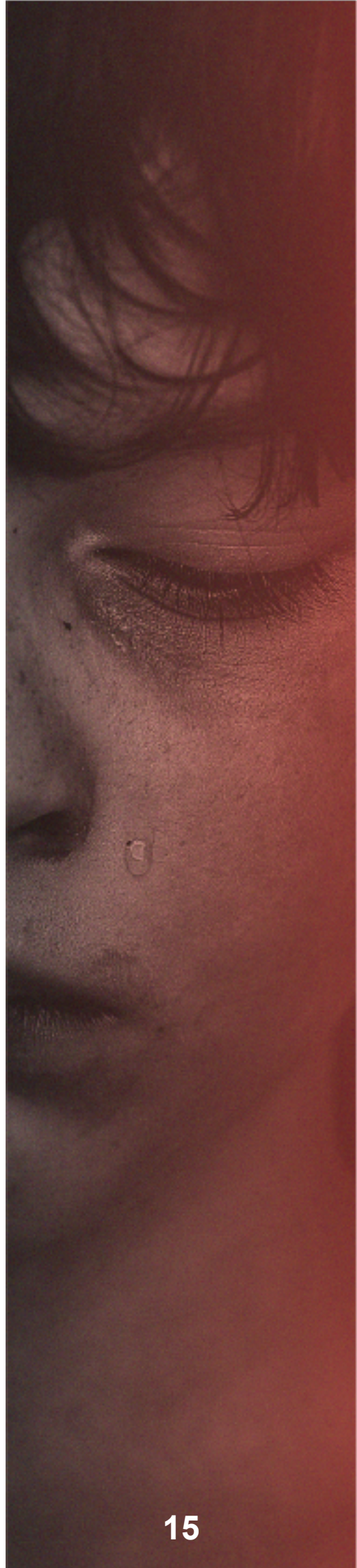
դադարեցնելու հիմք: Հետևաբար, այս դեպքում պետք է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ և 183-րդ հոդվածները մեկնաբանել և դիտարկել համակարգային փոխկապվածության մեջ որպես փոխլրացնող նորմեր, ինչպես նաև դրանք դիտարկել մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի նպատակային նշանակությանը համապատասխան, մասնավորապես այն համատեքստում, որ մասնավոր մեղադրանքի գործերով տուժողի (դիմողի) բողոքի դատավարական նշանակությունը չի սահմանափակվում միայն քրեական գործ հարուցելու միակ օրինական առիթ լինելու հանգամանքով, այն մասնավոր մեղադրանքի գործերով տուժողի մեղադրական ողջ գործունեության առաջին դատավարական ակտն է, որը շարունակվում է այնքան ժամանակ, քանի դեռ տուժողը չի հրաժարվում իր բողոքից և հայտարարում իր մեղադրական գործունեությունից հրաժարվելու մասին, որը կարող է արտահայտվել ինչպես մեղադրյալի հետ հաշտվելու ձևով, այնպես էլ մեղադրյալի հետ առանց հաշտվելու նրա դեմ բողոք չներկայացնելու ձևով: Այլ կերպ ասած, քանի որ տուժողը մասնավոր մեղադրանքի գործերով հանդիսանում է մեղադրանքը տնօրինող եզակի սուբյեկտը, ուստի տուժողի բողոքի բացակայությունը մինչև դատավճիռ կայացնելու համար խորհրդակցական սենյակ հեռանալը պետք է առաջացնի իրավական հետևանք որպես մեղադրանքի տնօրինման ակտ:

Ինչ վերաբերում է հաշտությանը, ապա այն պետք է կիրառելի համարել բացառապես հարուցված քրեական գործով, քանի որ նյութերի նախապատրաստման ընթացքում, եթե տուժողը չի բողոքում, ապա այն բավարար է քրեական գործ չհարուցելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու համար: Հետևաբար,

գտնում ենք, որ պետք է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի S. Առաքելյանի վերաբերյալ 2016 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0217/01/14 որոշմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի կիրառման պայմաններին ավելացնել նաև հարուցված քրեական գործի առկայությունը, ինչը նշանակում է, որ քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հիշյալ հիմքի կիրառման համար անհրաժեշտ են հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայությունը՝ ա) առկա է մասնավոր կարգով իրականացվող քրեական հետապնդում (անձին մեղսագրվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ արարք), բ) տուժողը հաշտվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ և գ) առկա է հարուցված քրեական գործ:

Անդրադառնալով այն հարցին, թե ինչպես կարող է արտահայտվել դիմողի բողոքի բացակայությունը, անհրաժեշտ ենք համարում նկատել, որ այն չի կարող մեկնաբանվել զուտ ձևական-իրավաբանական իմաստով, օրինակ՝ բողոք չունենալու վերաբերյալ գրավոր ձևով ներկայացված դիմում կամ վարույթն իրականացնող մարմինն արված բանավոր հայտարարություն և այլն: Բողոքի բացակայությունը կարող է դրսևորվել տարբեր ձևերով, օրինակ՝ հանցագործություն կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ իրավասու մարմիններին չդիմելու կամ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելուն ուղղված որևէ գործողություն չկատարելու ձևով, այսինքն՝ պասիվ վարքագիծ դրսևորելով, ինչպես նաև դիմում բողոք ներկայացնելուց հետո այն հետ վերցնելով՝ անկախ շարժառիթից:

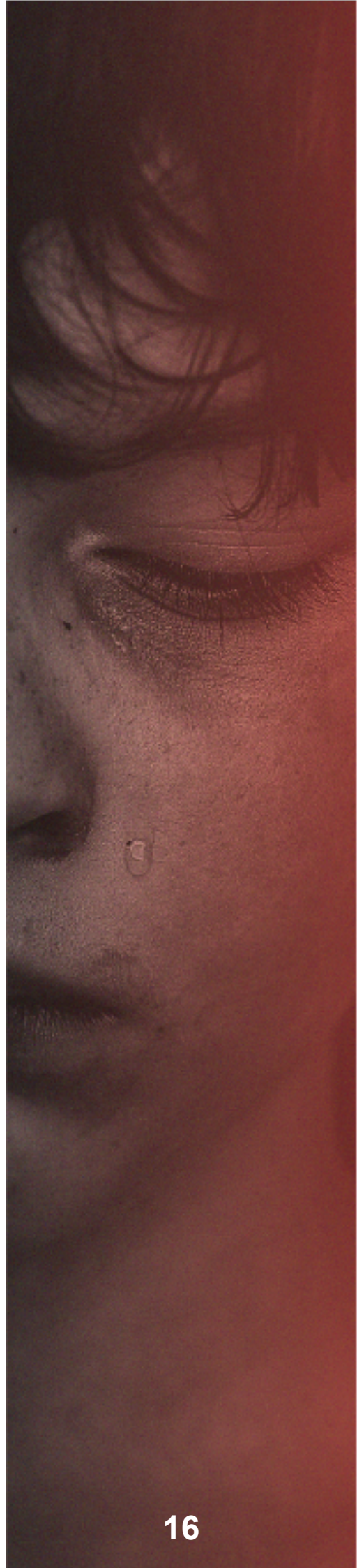

Վճռաբեկ դատարանն Ա.Բաբայանի վերաբերյալ 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԱԲԴ/0157/01/10 որոշման մեջ անդրադառնալով տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտությանը՝ նշում է, որ «Չանցանք կատարած անձի համար հաշտությունը հանցանքի կատարման մեջ իրեն մեղավոր ճանաչելն է, այդ արարքի համար գղջալը, ասխոսանք հայտնելը, իսկ տուժողի համար՝ հանցանք կատարած անձին ներելը: Բացի այդ, հաշտությունն ենթադրում է տուժողի և ենթադրյալ հանցագործի կամավոր և փոխադարձ համաձայնություն միմյանց հետ հաշտվելու վերաբերյալ: Այսինքն, հաշտությունը պետք է լինի ինչպես գործողություն, այնպես էլ փոխադարձ գործողությունների արդյունք:

Չաշտության կամավոր բնույթն ենթադրում է հաշտվելու վերաբերյալ կողմերի ինքնուրույն և ազատ կամահայտնություն:

Չաշտության փոխադարձ բնույթը նշանակում է, որ կողմերից երկուսն էլ պետք է հայտարարեն հաշտության մասին:

Չաշտության կամավոր և փոխադարձ բնույթի բացակայության դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը չի կարող որոշում կայացնել հաշտության հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ: Այլ կերպ՝ հաշտությունը երկու կողմերի փոխադարձ կամահայտնությունն է, այն երբեք չի կարող կրել միակողմանի բնույթ, և եթե տուժողը ցանկություն է հայտնում հաշտվելու, իսկ հանցանք կատարած անձը դրա դեմ առարկում է, կամ հակառակը, ապա հաշտության հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու իրավական

հիմքը բացակայում է: Նույն կերպ, հաշտությունը կամավոր և փոխադարձ չի կարող համարվել, հետևաբար՝ այդ հիմքով քրեական գործի վարույթը չի կարող դադարեցվել, եթե հաշտությունը հետևանք է տուժողի նկատմամբ հանցանք կատարած անձի գործադրած ոչ իրավաչափ ներգործության:

(...) [Ե]թե տուժողն իրեն պատճառված վնասի հատուցման պահանջ չի ներկայացնում, կամ տուժողն ու հանցանք կատարած անձը համաձայնության են գալիս վնասն ապագայում հատուցելու մասին, կամ տուժողը զիջում է պարտքը, կամ պարզապես չի ցանկանում ստանալ իրեն պատճառված վնասի փոխհատուցում, ապա այդ հանգամանքը չի կարող խոչընդոտել հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվությունից հաշտության հիմքով ազատելուն (...):»:

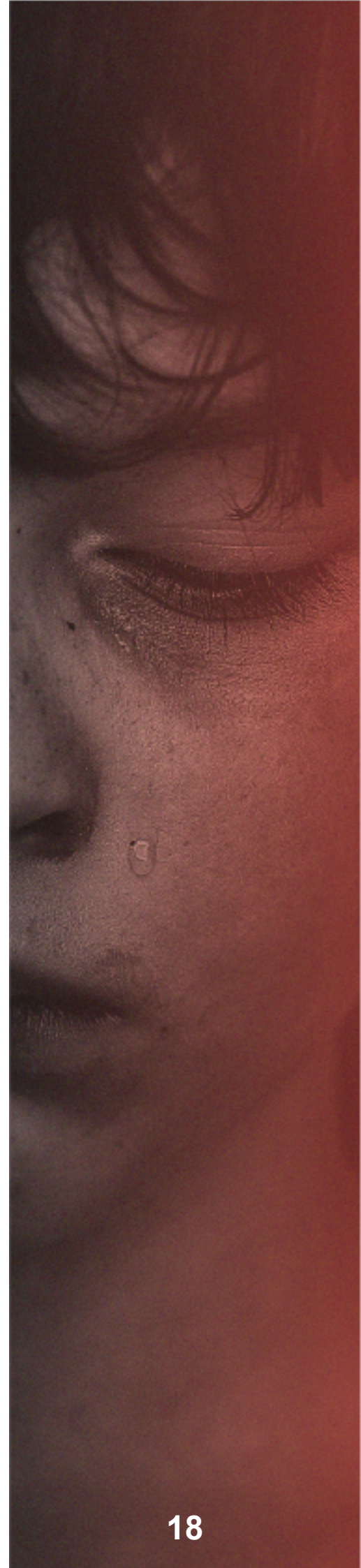
Անչափահաս տուժողների պարագայում դիմողի բողոքի առկայությունը որպես քրեական գործ հարուցելու առիթ արդեն քննարկել ենք, ուստի այստեղ այդ հարցին կանդրադառնանք քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքի համատեքստում: Միաժամանակ, նկատի ունենալով, որ այս առումով որևէ հատուկ կանոնակարգում առկա չէ, որը այդ հիմքի կիրառումը կտարբերակեր հաշտության հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքից, ուստի այդ հարցերին կանդրադառնանք միասնական:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասի և 77-րդ հոդվածի համալիր վերլուծության հիման վրա ակնհայտ է դառնում, որ

անչափահաս տուժողի իրավունքները նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչն անկախ անչափահասի տարիքից, իսկ օրինական ներկայացուցչի դատավարական կարգավիճակը կանոնակարգող նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ ինչպես անգործունակ տուժողը, այնպես էլ նրա օրինական ներկայացուցիչն իրավունք չունեն հաշտվելու կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ կամ հետ վերցնելու նրանց դեմ ներկայացված բողոքը (77-րդ հոդվածի մաս 2-րդ), մինչդեռ սահմանափակ գործունակ տուժողի և նրա օրինական ներկայացուցչի մասով կարգավորումն այլ է: Մասնավորապես, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 77-րդ հոդվածի 3-րդ մասի վերլուծությունից հետևում է, որ սահմանափակ գործունակ տուժողի օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի՝ 1) ինչպես իմանալ իր կողմից ներկայացվող սահմանափակ գործունակ մասնակցի մտադրության մասին՝ (ա) հետ վերցնելու նրա նկատմամբ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելու վերաբերյալ բերված բողոքը և (բ) հաշտվելու կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ, 2) այնպես էլ համաձայնվել կամ չհամաձայնվել իր կողմից ներկայացվող սահմանափակ գործունակ տուժողի կողմից կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու կամ բողոքը հետ վերցնելու որոշումների հետ (77-րդ հոդվածի մաս 3-րդ, կետեր 2-րդ և 3-րդ):

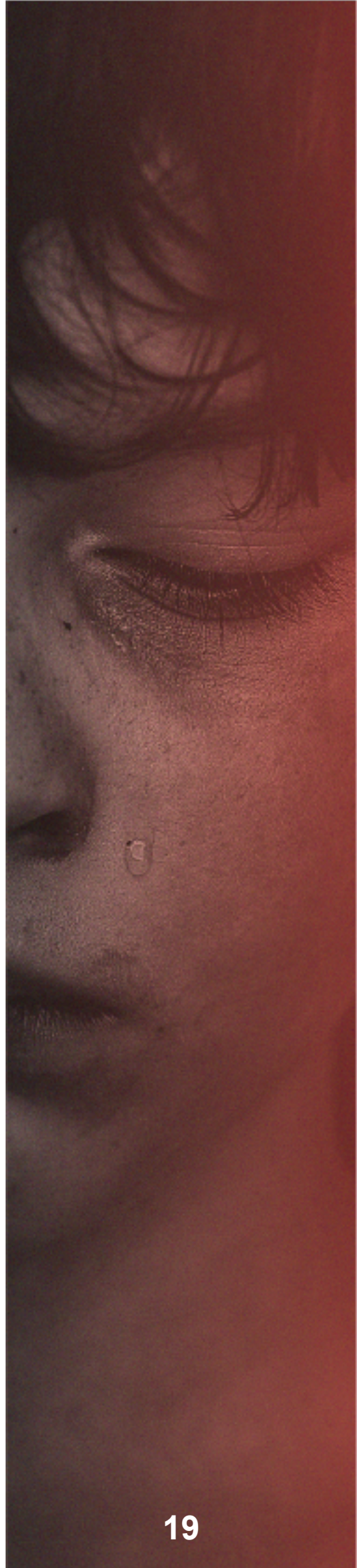
Նկատի ունենալով, որ անգործունակ տուժողը մինչև 14 տարեկան երեխան է, իսկ սահմանափակ գործունակ տուժողը՝ 14-18 տարեկան երեխան¹¹, ստացվում է, որ եթե մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունից տուժել է մինչև 14 տարեկան անչափահասը, ապա

¹¹Տե՛ս նախորդ դասը:

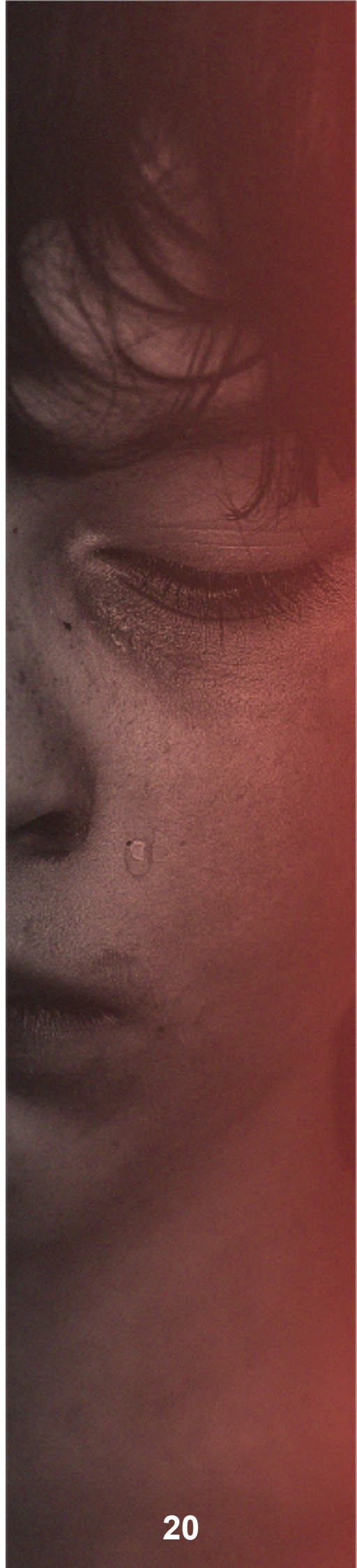

քրեադատավարական օրենսդրությամբ ինչպես նա, այնպես էլ նրա օրինական ներկայացուցիչը զրկված են հանցագործություն կատարած անձի դեմ ներկայացված բողոքը հետ վերցնելու, ինչպես նաև կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու վերաբերյալ դիրքորոշում ներկայացնելու իրավունքից, իսկ վարույթն իրականացնող մարմիններն օրենքի ուժով ազատված են նրանց դիրքորոշումը ճշտելու և դրանց իրավական նշանակությունն տալու պարտականությունից: Մինչդեռ, սահմանափակ գործունակ տուժողն իրավունք ունի ինչպես հաշտվելու, այնպես էլ հետ վերցնելու բողոքը¹², իսկ նրա օրինական ներկայացուցիչն իրավունք ունի համաձայնվելու կամ չհամաձայնվելու այդ մոտեցմանը. այլ հարց է, որ օրենսդիրը չի սահմանել, թե ինչ իրավական հետևանք կարող է առաջացնել ինչպես սահմանափակ գործունակ տուժողի հաշտվելու կամ բողոքը հետ վերցնելու իրավունքից օգտվելը, այնպես էլ դրա վերաբերյալ օրինական ներկայացուցչի դիրքորոշումը: Այս հարցերին դեռ կանխադառնանք, իսկ այստեղ նշենք, որ օրենսդրական վերոգրյալ կարգավորումների հիման վրա դատական պրակտիկան զարգացել է այնպես, որ անչափահասների դեմ ուղղված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը մեխանիկորեն վերածվել են հանրային մեղադրանքի գործերի: Այս առումով «նախադեպային է» թիվ ԵԷԴ/0033/01/16/ քրեական գործը, որով տուժողը 3 տարեկան երեխա էր, և առաջին աստիճանի դատարանը 2016թ. մայիսի 11-ի որոշմամբ հաշտության հիմքով կարճել էր քրեական գործի վարույթը և դադարեցրել քրեական հետապնդումը, քանի որ տուժողի օրինական ներկայացուցիչը հայտնել էր, որ բողոք-պահանջ չունի

¹²Թեև այս նորմը վերաբերելի է տուժողի օրինական ներկայացուցչի իրավունքներին, սակայն կարգավորումն այնպիսին է, որ խոսում է նաև անչափահաս տուժողի իրավունքների մասին

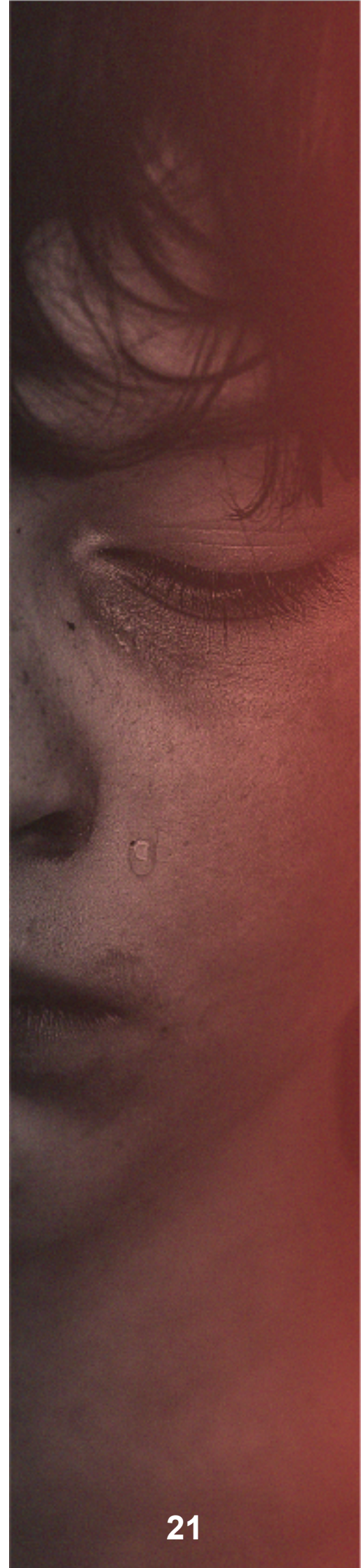
և չի ցանկանում, որ մեղադրյալն ենթարկվի քրեական պատասխանատվության: Դատարանը վերլուծության էր ենթարկել 33 քր. դատ. օր.-ի 59-րդ, 76-77-րդ հոդվածները և հանգել եզրակացության, որ տուժողի օրինական ներկայացուցչի՝ օրենքով սահմանված իրավունքները գրեթե հավասարեցված են տուժողի իրավունքներին, և ինչպես տուժողի, այնպես էլ տուժողի օրինական ներկայացուցչի դատավարական իրավունքների մեջ են մտնում իր ներկայացրած բողոքը հետ վերցնելը և օրենքով նախատեսված դեպքերում կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելը: Վերաքննիչ դատարանը, չհամաձայնելով առաջին ատյանի դատարանի վերոնշյալ մեկնաբանություններին, 07.07.2016թ. որոշմամբ հաստատել էր, որ անչափահաս տուժողների վերաբերյալ գործերով հաշտություն չի կարող լինել, քանի որ մի կողմից տուժողի օրինական ներկայացուցչի՝ 33 քր. դատ. օր.-ի 77-րդ հոդվածում թվարկված իրավունքների շարքում բացակայում է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու ենթակետը, որը համարվում է տուժողի անօտարելի իրավունքը, իսկ մյուս կողմից տուժողը, հանդիսանալով մանկահասակ (3 տարեկան), իր տարիքային և սոցիալ-հոգեբանական առանձնահատկություններով պայմանավորված, ըստ էության, զրկված է եղել իր դատավարական կարգավիճակի առանձնահատկությունները, մեղադրանքի էությունը ամբողջությամբ գիտակցելու հնարավորությունից, ինչն էլ տվյալ դեպքում համարվում է վերջինիս համար անօգնական վիճակ: Յետևաբար, Վերաքննիչ դատարանը հանգել էր եզրակացության, որ անչափահաս տուժողը, իր տարիքային անօգնական վիճակով պայմանավորված, չէր կարող լիարժեք պաշտպանել իր իրավունքները և օրինական շահերը, ուստի, սույն գործով դատաքննությունը պետք է անցկացվեր հանրային մեղադրանքի գործերի հարուցման

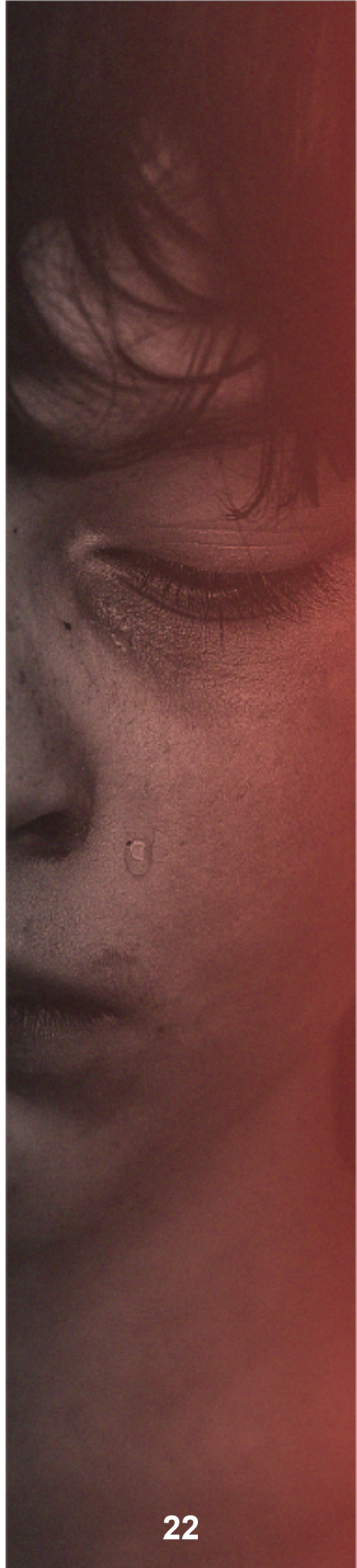
համար սահմանված ընդհանուր կարգով: Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ, առաջին ատյանի դատարանի կողմից քրեական գործի վարույթի կարճման հետևանքով անտեսվել է մանկահասակի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների և օրինական շահերի արդյունավետ պաշտպանության իրավունքը, քանի որ, ըստ Վերաքննիչ դատարանի, առաջին ատյանի դատարանը հաշվի չի առել անչափահաս տուժողի կողմից ինքնուրույն իր իրավունքների պաշտպանության, ազատ կամարտահայտության և իր գործողությունների իրավական հետևանքները գիտակցելու հետ կապված դժվարությունների առկայության հանգամանքները, չի գնահատել հաշտության հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հետևանքները վերջինիս կողմից հիմնովին չգիտակցելու հնարավոր հավանականությունը (անօգնական վիճակը):

Փաստացի, օրենսդրական կարգավորումների և դրանց մեկնաբանման արդյունքում ձևավորված դատական պրակտիկայի հիման վրա այնպես է ստացվել, որ անչափահաս տուժողը օրենքի կողմից ենթարկվել է տարիքային խտրականության և դարձել իրավագուրկ, ինչը ոչ միայն չի բխում երեխայի լավագույն շահերից և միջազգային փաստաթղթերով երեխաներին երաշխավորված իրավունքներից, այլև հակասում է ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի իրավունքներին ու օրինական շահերին՝ մասնավոր մեղադրանքի գործերի հարուցման և կարճման համատեքստում:

Այդուհանդերձ, պետք է փաստել, որ ժամանակագրական առումով, Վերաքննիչ դատարանի վերոնշյալ որոշումից հետո, Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դիմումի

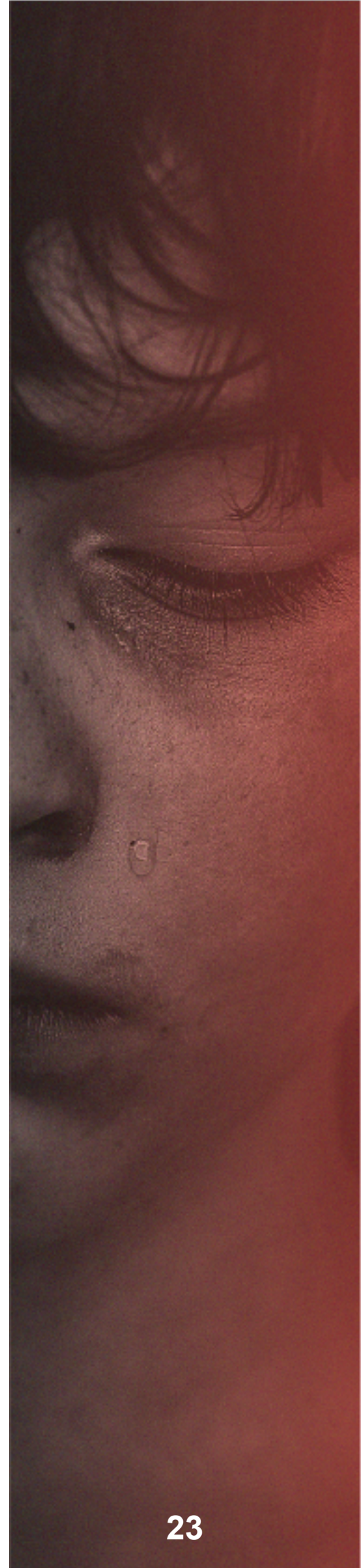

հիման վրա, ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ստուգելով ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասի և 77-րդ հոդվածի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, 2016թ. դեկտեմբերի 20-ի թիվ ՍԴՈ-1333 որոշման մեջ, վերլուծելով ՀՀ Սահմանադրության 37-րդ հոդվածը, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, 77-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետը, դրանք համադրելով միմյանց, ինչպես նաև միջազգային իրավական ակտերի հետ, նշեց հետևյալը. «(...) ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ իրավակիրառ պրակտիկայում չպետք է փորձել երեխայի լսվելու իրավունքը պայմանավորել տարիքային սահմանափակումով, ինչն ուղղակիորեն առկա չէ վեճի առարկա հոդվածներում [քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մաս, 77-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետ] և չի բխում Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի պահանջներից: Վարույթն իրականացնող մարմինն է պարտավոր ապահովել երեխայի լսվելու իրավունքի իրացումը՝ անկախ տարիքից, հաշվի առնել այն և առաջնահերթ կարգով երեխայի շահերից ելնելով որոշում կայացնել: (...) [Զ] ի բացառվում այնպիսի հնարավոր իրավիճակներ, ինչպիսիք են, մասնավորապես, կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակում հենց փոքրահասակի ծնողի հայտնվելը, որպիսի պարագայում փոքրահասակի մյուս ծնողն է հանդես գալիս որպես օրինական ներկայացուցիչ: Նման իրավիճակում ծնողների միջև հնարավոր հաշտությունը, կախված տարբեր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներից, կարող է բխել կամ չբխել երեխայի լավագույն շահերից: Վերջինիս գնահատման պարտականությունը վարույթն իրականացնող մարմինն է վերապահված (...):»:

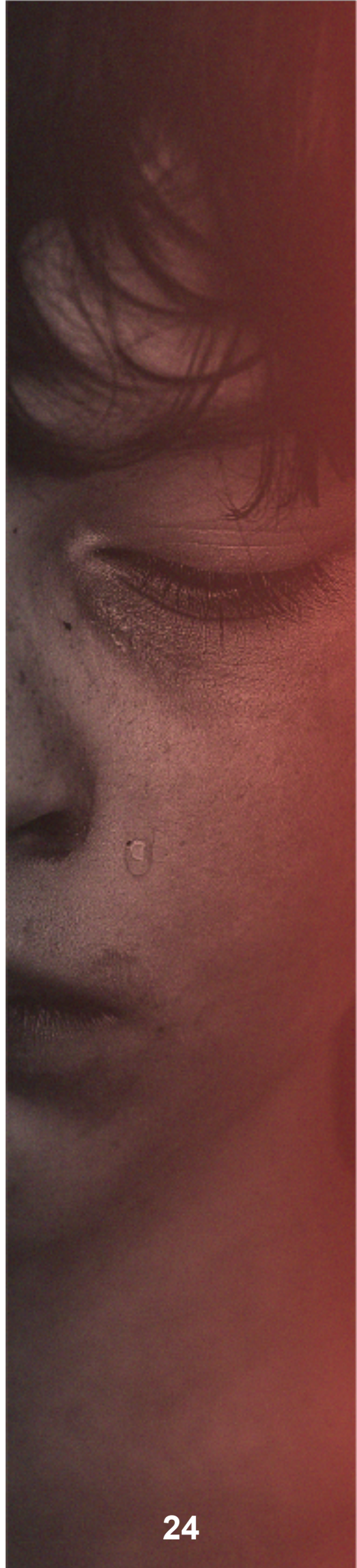
Վերոգրյալ հանգամանքով պայմանավորված՝ կարող ենք արձանագրել, որ անչափահաս տուժողի (անկախ տարիքից) կողմից բողոք ունենալու կամ կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցը պետք է լուծվի՝ առաջնահերթ հաշվի առնելով երեխայի լավագույն շահերը, այնուհետև՝ առկա մյուս շահերը, իսկ այդ շահերի հակասության դեպքում հանրային իշխանությունը պարտավոր է պաշտպանել երեխայի շահերը, իսկ դատական պրակտիկան պարտավոր է առաջնորդվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերոնշյալ որոշման մեջ արտահայտած մոտեցումներով և յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում անհատական լուծել կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ տուժողի հաշտվելու կամ բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ վարույթը ընդհանուր կարգով շարունակելու հարցը, այլ ոչ թե՝ որպես կանոն: Նման մոտեցման արդյունքում կերաշխավորվեն ինչպես երեխայի իրավունքներն ու օրինական շահերը, այնպես էլ կասկածյալի կամ մեղադրյալի իրավունքներն ու օրինական շահերը, միաժամանակ կլուծվի սահմանափակ գործունակ տուժողի և նրա օրինական ներկայացուցչի իրավունքների իրացման հարցը, որի մասին նշեցինք վերևում:

Այլ կերպ ասած՝ պետք է բացառել երեխաների դեմ ուղղված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը a priori (նախապես որոշված) հանրային կարգով քննելու պրակտիկան և այդ փոխակերպումը (մասնավոր մեղադրանքը հանրային մեղադրանքի վերածումը) իրականացնել՝ ելնելով կոնկրետ գործի

հանգամանքներից և երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից: Դա կարող է պայմանավորված լինել տարբեր հանգամանքներով, օրինակ, ինչպես նշել է ՀՀ սահմանադրական դատարանը վերոնշյալ որոշման մեջ՝ հնարավոր է իրավիճակ, երբ մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործության վերաբերյալ գործով *կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակում հենց փոքրահասակի ծնողն է, որպիսի պարագայում փոքրահասակի մյուս ծնողն է հանդես գալիս որպես օրինական ներկայացուցիչ և նման իրավիճակում ծնողների միջև հնարավոր հաշտությունը կախված տարբեր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներից կարող է բխել կամ չբխել երեխայի լավագույն շահերից, ուստի փոխակերպման հարցը պետք է գնահատեն վարույթն իրականացնող մարմինները և պատճառաբանված որոշում կայացնեն այդ մասին:*

Օրենսդիրը մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի ընդհանուր կանոնից սահմանել է բացառություն՝ նշելով, որ անկախ տուժողի կողմից բողոք ներկայացնելուց դատախազն իրավասու է մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործություններով հարուցելու քրեական գործ ընտանիքում բռնության դեպքերում, եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը: Ընդ որում, օրենսդիրը նաև սահմանել է, որ այս դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է ընդհանուր կարգով, և տուժողի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի մաս 4-րդ):

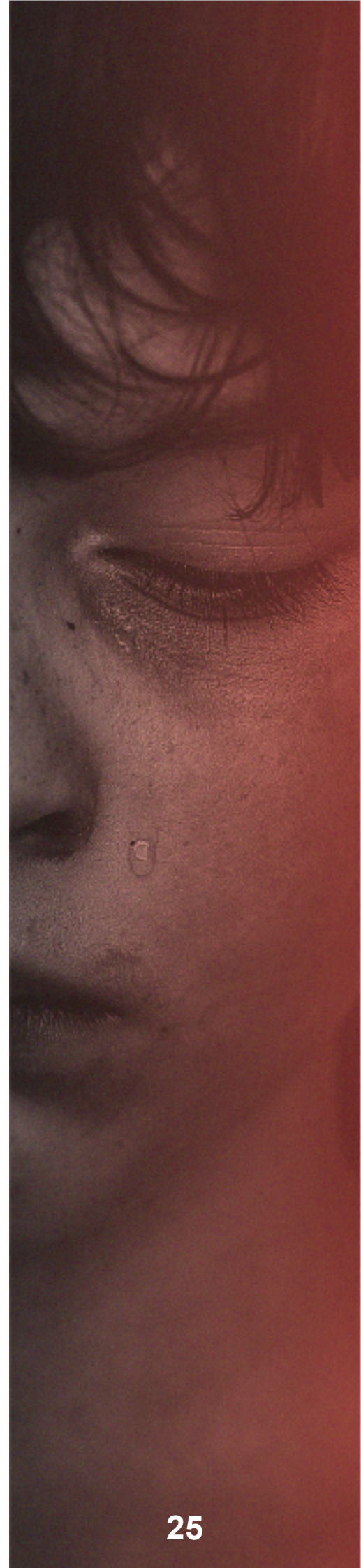

Նկատենք, որ այս իրավակարգավորումների հիմքում ընկած են միջազգային չափանիշները, մասնավորապես՝ «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ու դրանց դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի¹³ (Ստամբուլի կոնվենցիա) 48-րդ հոդվածով արգելվում են կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերի հետ կապված վեճերի լուծման պարտադիր այլընտրանքային ընթացակարգերը: Դրանով պետություններից պահանջվում է միջոցառումներ ձեռնարկել *«սույն Կոնվենցիայի գործողության ոլորտում ընդգրկվող բռնության բոլոր ձևերի հետ կապված վեճերի լուծման պարտադիր այլընտրանքային ընթացակարգերն արգելելու համար, ներառյալ՝ միջնորդությունը և հաշտարարությունը»*: ԿՆԽՎԿ-ի՝ կանանց համար արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ թիվ 33 ընդհանուր հանձնարարական ավելի խորությամբ է անդրադառնում հարցին և առաջարկում է պետություններին *«ապահովել, որ կանանց նկատմամբ բռնության, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնության դեպքերը ոչ մի պարագայում չլուծվեն վեճերի լուծման պարտադիր այլընտրանքային ընթացակարգերով»*¹⁴:

Ինչպես նկարագրվում է Բացատրական զեկուլյցում, ընտանեկան բռնությունից տուժած անձինք *«երբեք չեն կարող վեճերի լուծման այլընտրանքային ընթացակարգերին մասնակցել բռնություն գործադրած անձի հետ հավասար պայմաններով»* (Ստամբուլի կոնվենցիայի բացատրական զեկուլյց, 252-րդ կետ):

¹³ <https://rm.coe.int/168046246d>

¹⁴ ԿՆԽՎԿ, Կանանց համար արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ թիվ 33 ընդհանուր հանձնարարական, ԿՆԽՎԿ/C/GC/33, 58-րդ կետի «գ» ենթակետ:

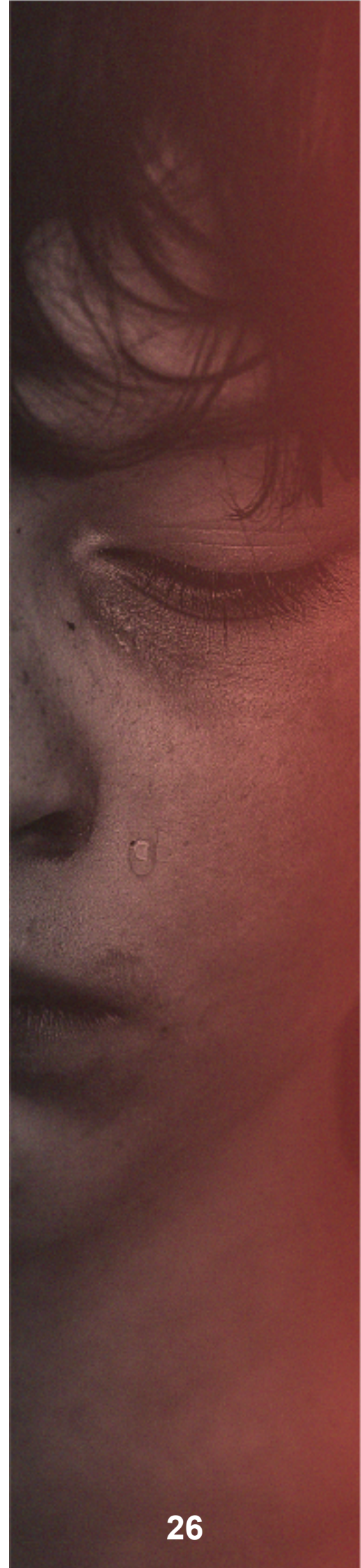

«Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 5-րդ մասը ևս սահմանում է, որ *«Հաշտեցում չի իրականացվում, եթե ընտանիքում բռնության ենթարկվածն անչափահաս կամ անգործունակ անձ է»:*

Վերոգրյալից հետևում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված կանոնով առաջնորդվելու դեպքում պետք է մեկնաբանել «ընտանեկան բռնություն», «անօգնական վիճակ» և «ենթադրյալ հանցանք կատարած անձից կախյալ վիճակ» հասկացությունները, որպեսզի հնարավոր լինի կայացնել օրինական և հիմնավորված որոշում, որը ոչ միայն չի խախտի հանցանք կատարած անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, այլև կբխի երեխայի լավագույն շահերից:

Ընտանեկան բռնության հասկացությունը տրված է «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» 2017թ. դեկտեմբերի 13-ին ընդունված ՀՀ օրենքում, որի 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ ընտանիքում բռնություն է համարվում սույն օրենքով սահմանված ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բնույթի բռնի արարքը, ինչպես նաև անտեսումը, որը կատարվել է ընտանիքի անդամների միջև¹⁵:

¹⁵Այս հարցերը արդեն քննարկվել են առաջին դասի ընթացքում:

Իսկ նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ ընտանիքի անդամներ են՝

ա. անկախ համատեղ բնակության հանգամանքից՝ ամուսինը (այդ թվում՝ փաստական ամուսնական հարաբերությունների մեջ գտնվող անձը), նախկին ամուսինը, ծնողը, այդ թվում՝ խորթ ծնողը, որդեգրող ծնողը, խնամատար ծնողը, երեխան (նաև որդեգրված, խորթ, հոգեգազակ), որդեգրող ծնողի ամուսինը, ամուսնու ծնողները, նախկին ամուսնու ծնողները,

բ. համատեղ բնակվող տատը, պապը, քույրը և եղբայրը (նաև համամայրը կամ համահայրը), ամուսնու քույրը, ամուսնու եղբայրը, ինչպես նաև ամուսնու ծնողների, քրոջ և եղբոր համար՝ փեսան և հարսը:

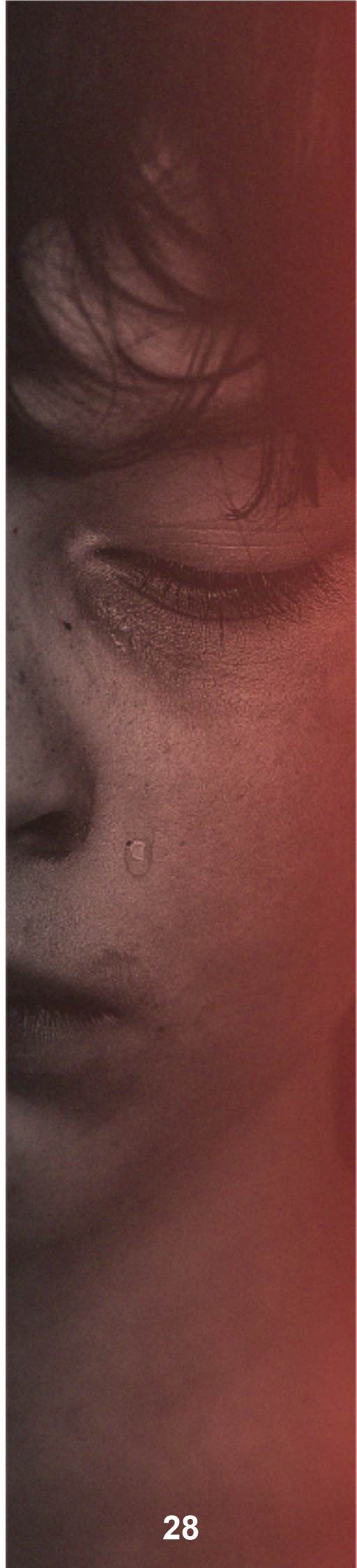
Վերոնշյալ մոտեցումը համահունչ է Ստամբուլի կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում տրված «ընտանեկան բռնություն» հասկացությանը, որը՝ *«նշանակում է ֆիզիկական, սեռական, հոգեբանական կամ տնտեսական բռնության գործողությունները, որոնք կատարվում են ընտանիքի կամ ընտանեկան միավորի ներսում կամ նախկին կամ ներկա ամուսինների կամ զուգընկերների միջև, անկախ նրանից, թե արդյոք կատարողը բնակվում է կամ բնակվել է տուժողի հետ նույն բնակարանում»:* *Նույն հոդվածի համաձայն՝ «ե. «զոհ» կամ «տուժող»՝ նշանակում է ցանկացած ֆիզիկական անձ, ով ենթարկվում է (ա) և (բ) կետերում նշված վարքագծի դրսևորման», «գ. «կանայք»՝ ներառում է նաև 18 տարին չլրացած աղջիկներին»:*

Այսպիսով, մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունն «ընտանեկան բռնության» վերաբերյալ դեպք դիտելու համար պետք է

գնահատել ինչպես բուն արարքը, այնպես էլ այն անձանց շրջանակը, որոնց միջև կարող է առկա լինել ընտանեկան հարաբերություն՝ վերոնշյալ օրենքի իմաստով, ուստի, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կիրառման հարցը յուրաքանչյուր անգամ պայմանավորված է կոնկրետ դեպքով, որի գնահատումը դատախազի բացառիկ իրավասության շրջանակներում է:

Անդրադառնալով «անօգնական վիճակ» և «ենթադրյալ հանցանք կատարած անձից կախյալ վիճակ» հասկացություններին, պետք է նկատել, որ միանշանակ բանաձև սահմանել հնարավոր չէ, քանի որ կախվածությունը կարող է լինել նյութական և ոչ նյութական, իսկ անօգնական վիճակը կարող է պայմանավորված լինել ինչպես տուժողի տարիքով, այնպես էլ հոգեկան հիվանդությամբ, ֆիզիկական, հոգեբանական կամ հոգեֆիզիոլոգիական հանգամանքներով, ուստի այն պետք է դատախազի կողմից գնահատվի կոնկրետ դեպքում և կոնկրետ գործի հանգամանքների համալիր վերլուծության հիման վրա:

Դատախազական վերոնշյալ գործառույթի կատարումը պատշաճ ապահովելու նպատակով ՀՀ գլխավոր դատախազի հանձնարարությամբ դատախազների համար 2018թ. մշակվել է ուղեցույց: Համաձայն վերջինիս՝ (...) *հաղորդումը ստուգելու՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ով սահմանված գործողություններից բացի, անհրաժեշտ է հաղորդման ստուգման օրինականության նկատմամբ հսկողություն հրականացնող դատախազի կողմից ընտանիքում բռնության յուրաքանչյուր դեպքով կազմակերպել ենթադրյալ բռնությունից տուժած անձի ընդունելություն՝ հավաստիանալու նրա՝ անօգնական վիճակում գտնվելու*

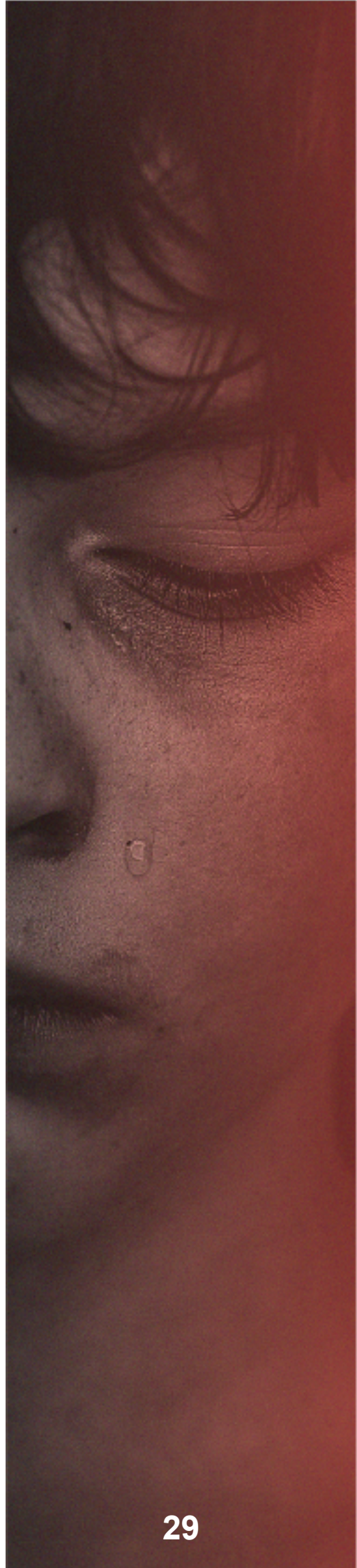
կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու հանգամանքների առկայության հարցում: Ընդունելության կապակցությամբ սահմանված կարգով կազմել արձանագրություն՝ այն կցելով համապատասխան հսկողական վարույթին:

Ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի առկայությունը գնահատելու նպատակով ստուգել բռնության ենթարկվածի ինչպես նյութական, այնպես էլ ոչ նյութական կախվածության հնարավոր դրսևորումների առկայությունը (ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կողմից գոյատևման, բնակվելու, սնվելու, ինչպես նաև կրթություն ստանալու համար անհրաժեշտ նյութական միջոցների տրամադրման պայմաններում, ենթադրյալ բռնության ենթարկված ընտանիքի անդամի՝ չհաշտվելու պատճառով սպառնալիքների առկայություն):

Օրինակ՝ եթե բռնության է ենթարկվել երեխան ծնողի կողմից, իսկ վերջինս սպառնացել է բողոք ներկայացնելու դեպքում ապրուստի միջոց չտրամադրել:

Որպես անօգնական վիճակ պետք է դիտարկել յուրաքանչյուր իրավիճակ, որի պարագայում ենթադրյալ բռնության ենթարկվածը զրկված է իր իրավաչափ շահերն ինքնուրույն պաշտպանելու հնարավորությունից:

Օրինակ՝ ենթադրյալ բռնություն գործադրած ամուսնու ընտանիքի անդամները սպառնացել են բողոք չունենալու մասին քրեական հետապնդման մարմիններին դիմում չներկայացնելու դեպքում վատ վերաբերմունքի արժանացնել, կամ ենթադրյալ բռնություն գործադրած ընտանիքի անդամի՝ դեպքից

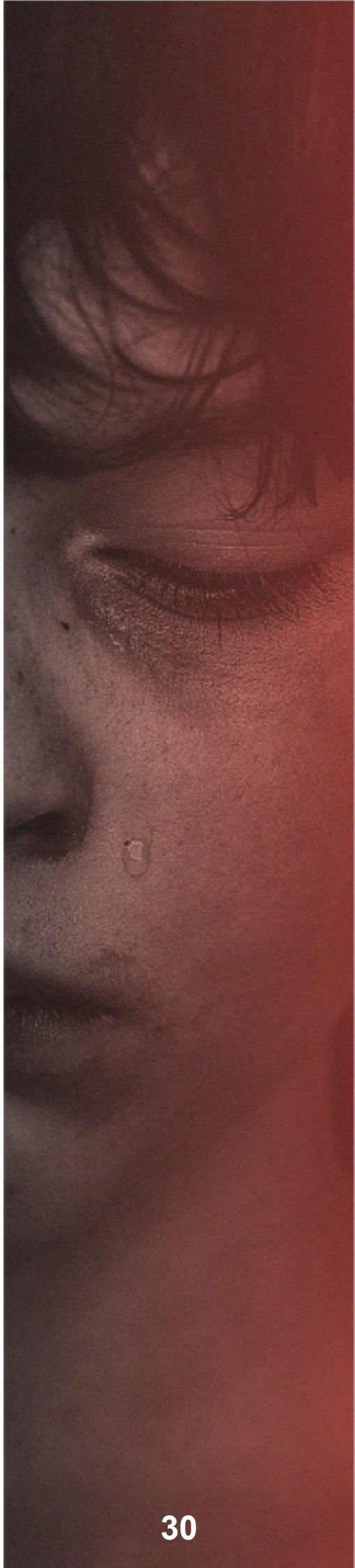
առաջ և հետո դրսևորած վարքագիծը վկայում է կրկին բռնություն գործադրելու հավանականության բարձր աստիճանի մասին:

Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով նախատեսված՝ կյանքի իրավունքի երաշխավորման՝ պետության պոզիտիվ պարտականության պատշաճ կատարման հրամայականից ելնելով, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձի կյանքին կամ առողջությանը սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի առկայության յուրաքանչյուր դեպքում վերջինիս վիճակը գնահատել որպես անօգնական:

Յուրաքանչյուր դեպքում, երբ ստուգման արդյունքում կպարզվի բռնության ենթարկվածի՝ անօգնական վիճակում գտնվելու կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստ, դատախազի՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված լիազորությունը համարել պարտադիր, այլ ոչ հայեցողական՝ հարուցման որոշման մեջ նշելով այդ փաստի ու փաստարկների մասին¹⁶:

Հաջորդ առանձնահատկությունը, որը սահմանված է անչափահաս տուժողի մասնակցությամբ քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կապակցությամբ, վերաբերում է հանցանք կատարած անձին վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելուն:

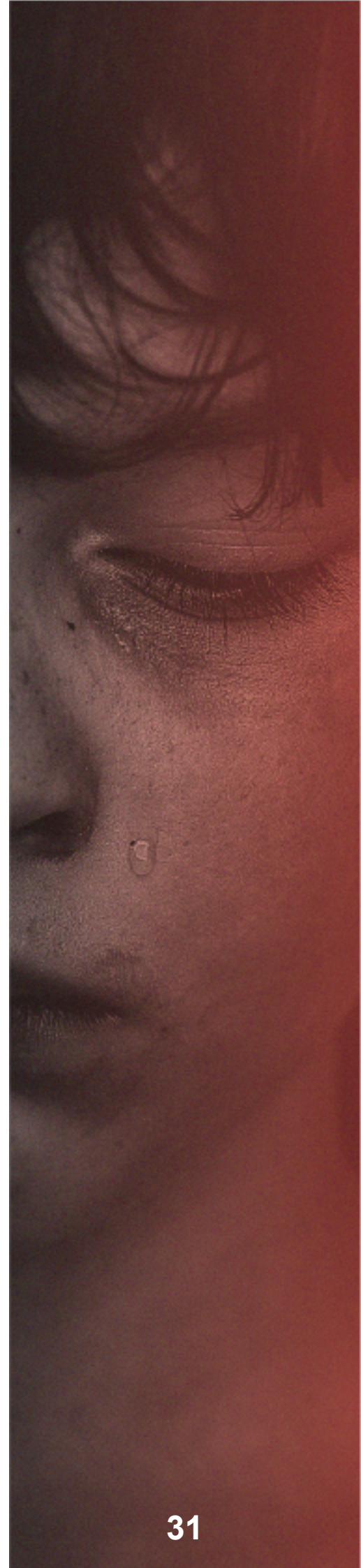
¹⁶ՀՀ գլխավոր դատախազի հանձնարարությամբ 2018 թվականին դատախազների համար մշակված՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կիրարկման ուղեցույց:

Քրեական օրենսդրությամբ (75-րդ հոդված), կապված արարքի բնույթից և հանրության համար վտանգավորության աստիճանից, նախատեսված են քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարբեր ժամկետներ, որոնց անցնելու դեպքում կատարված արարքը կորցնում է իր վտանգավորությունը, և անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից: Վերոգրյալի հիման վրա քրեադատավարական օրենքը վաղեմության ժամկետն անցնելը դիտում է որպես քրեական գործի վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանք՝ սահմանելով, որ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթն ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները¹⁷: Քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները լրացած լինելը քրեական գործով վարույթը կամ քրեական հետապնդումը բացառող ոչ արդարացնող (ոչ ռեաբիլիտացիոն) հիմք է¹⁸, իսկ ոչ ռեաբիլիտացիոն այս հիմքով անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում ոչ թե փաստվում է նրա անմեղությունը, այլ վերջինիս մեղավորության հարցը մնում է չլուծված, այսինքն՝ անձը ձեռք չի բերում արդարացվածի կարգավիճակ՝ դրանից բխող բոլոր իրավական հետևանքներով (անձը չի օգտվում

¹⁷Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Սաղաթեյանի վերաբերյալ 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշումը:

¹⁸Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Բաղդասարյանի վերաբերյալ 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԵԱԲԴ/0009/11/13 որոշումը:

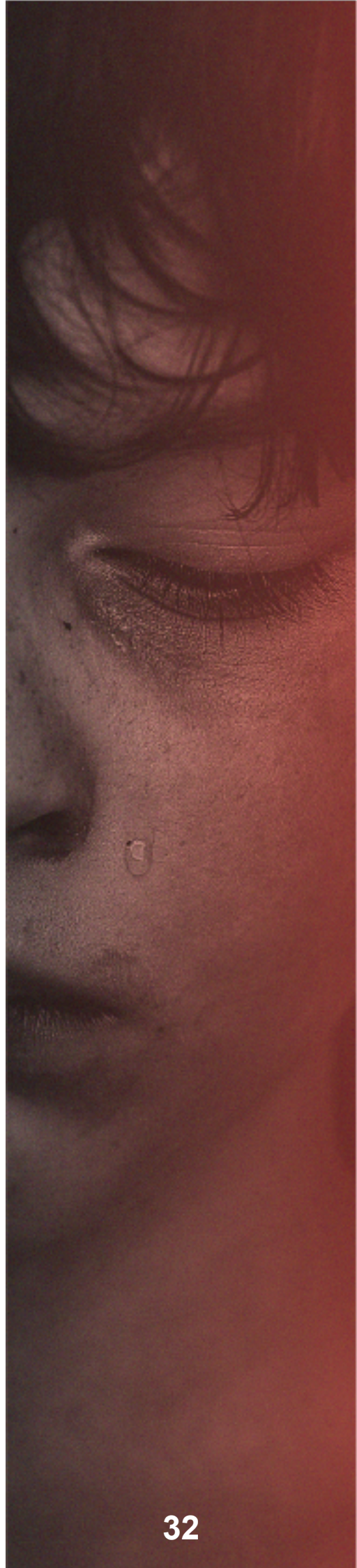

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով երաշխավորված արդարացվածի բոլոր իրավունքներից), ուստիև չեն բացառվում բացասական բնույթ ունեցող որոշ սոցիալ-իրավական հետևանքների առաջացումը (վնասի հատուցման պարտականություն, հետագայում աշխատանքի անցնելու խոչընդոտներ և այլն):

Նկատի ունենալով, որ այս դասի շրջանակում մենք քննարկում ենք քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցերը՝ անչափահաս տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման համատեքստում, ուստի կանդիդատնանք քննարկվող ինստիտուտն իրավական հիմքերին և ձևավորած դատական պրակտիկային հենց այս տեսանկյունից:

ՀՀ քր. օր.-ի 75-րդ հոդվածի 7-րդ մասի վերլուծությունից հետևում է, որ անչափահասների նկատմամբ կատարված որոշ խումբ հանցագործությունների վաղեմության ժամկետի հաշվարկն սկսվում է տուժողի տասնութ տարին լրանալու պահից: Դրանք են, մասնավորապես, ՀՀ քր. օր.-ի 132.2-րդ և 168-րդ հոդվածներով, ինչպես նաև անչափահաս տուժողի նկատմամբ սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված 138-142-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունները, իսկ մնացածի դեպքում վաղեմության հարցը լուծվում է ընդհանուր կարգով¹⁹: Այս

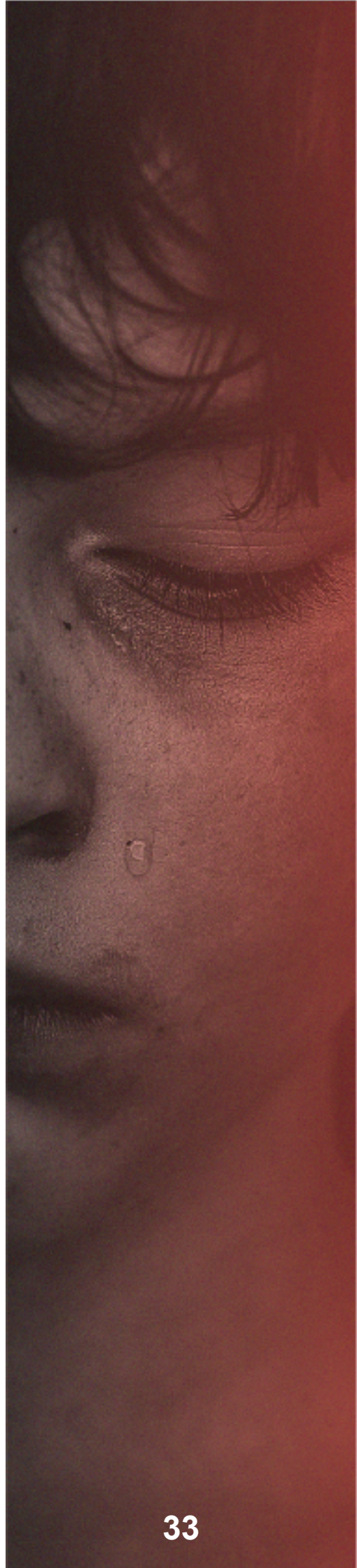
¹⁹Այս լրացումը կատարվել է «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 2013 թվականի նոյեմբերի 12-ի թիվ ՀՕ-112-Ն օրենքով:

պահանջն իրավաչափ է և պայմանավորված է երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությամբ, ուստի, յուրաքանչյուր դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինները հանցանքի կատարման վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կայացնելիս պետք է ուշադրություն դարձնեն այն հանգամանքին, թե ինչ հանցանքի կատարման մեջ է մեղադրվում անձը և արդյոք տուժողը հասել է չափահասության տարիքին:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի վերոնշյալ կարգավորումը համահունչ է միջազգային չափանիշներին: Մասնավորապես, «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածը, որը վերնագրված է «Վաղեմության օրենքը», սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ ապահովելու համար, որ սույն Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածի²⁰, 19-րդ հոդվածի 1-ին

²⁰Հոդված 18 – Սեռական բռնություն՝ «1. Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ՝ քրեական պատասխանատվություն սահմանելու հետևյալ միտումնավոր գործողությունների համար, ա) սեռական բնույթի գործողություններով զբաղվելը երեխայի հետ, որը, համաձայն ազգային օրենսդրության համապատասխան դրույթների, դեռևս չի հասել օրենքով սահմանված տարիքի նման գործողություններով զբաղվելու համար, բ) երեխայի հետ սեռական բնույթի գործողություններով զբաղվելը, երբ՝ - կիրառվում են հարկադրանք, ուժ կամ սպառնալիքներ, կամ - տեղ է գտնում երեխայի նկատմամբ ունեցած վստահության, իշխանության կամ ազդեցության չարաշահում, այդ թվում և ընտանիքի ներսում, կամ - չարաշահվում է երեխայի առանձնապես անպաշտպան վիճակը, մասնավորապես սահմանափակ մտավոր կամ ֆիզիկական ունակությունների կամ կախվածության մեջ գտնվելու հանգամանքներում: (...)»:

կետի (ա) և (բ) ենթակետերի²¹, 21-րդ հոդվածի 1-ին կետի (ա) և (բ) ենթակետերի²² համաձայն սահմանված հանցագործությունների նկատմամբ հետաքննություններ հարուցելու վաղեմության օրենքը բավարար ժամկետ սահմանի տուժածի կողմից չափահաս դառնալուց հետո արդյունավետ հետաքննություն նախաձեռնելու համար, և որպեսզի այն համաչափ լինի գործած հանցանքի ծանրությանը»:

Ըստ 3-րդ հոդվածի, Կոնվենցիայի նպատակների համար՝

- ա. «երեխա» նշանակում է ցանկացած անձ, ում 18 տարին դեռևս չի լրացել,
- բ. «երեխաների սեռական շահագործումը և նրանց հանդեպ սեռական բռնությունը» ներառում են սույն Կոնվենցիայի 18-23 հոդվածներում բերված գործողությունները,

²¹Հոդված 19 – Հանցագործություններ, կապված մանկական մարմնավաճառության հետ՝ 1. Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ՝ քրեական պատասխանատվություն սահմանելու հետևյալ միտումնավոր գործողությունների համար, ա) մարմնավաճառությամբ զբաղվելու մեջ երեխային ներգրավելը կամ նրան դրդելը՝ զբաղվելու մարմնավաճառությամբ, բ) երեխային հարկադրելը զբաղվելու մարմնավաճառությամբ կամ դրանից օգուտ քաղելը կամ այդ նպատակով երեխային այլ կերպ շահագործելը:

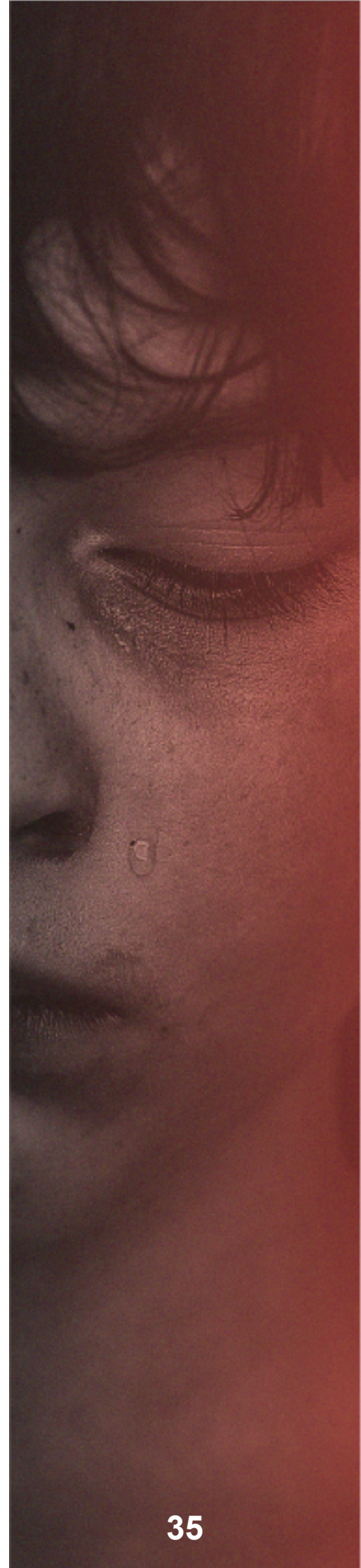
²²Հոդված 21 – Հանցագործություններ, կապված պռնոգրաֆիկ ներկայացումներում երեխայի մասնակցության հետ՝ 1. Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ՝ քրեական պատասխանատվություն սահմանելու հետևյալ միտումնավոր գործողությունների համար, ա) պռնոգրաֆիկ ներկայացումների մեջ երեխային ներգրավելը կամ նրան դրդելը մասնակցել նման ներկայացումներին, բ) երեխային հարկադրելը մասնակցել պռնոգրաֆիկ ներկայացումներին կամ դրանից օգուտ քաղելը կամ այդ նպատակներով երեխային այլ կերպ շահագործելը:

գ. «տուժած» նշանակում է սեռական շահագործման կամ սեռական բռնության ենթարկված երեխա:

Նկատենք, որ գործնականում հանդիպում են դեպքեր, երբ դատարաններ խախտում են թույլ տալիս և անտեսելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի կարգավորումը՝ կարծում են քրեական գործի վարույթը և դադարեցնում քրեական հետապնդումը: Օրինակ, քրեական գործերից մեկով, որը վերաբերում էր անչափահասի կողմից անչափահաս տուժողի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 140-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի կատարմանը՝ դատարանը վաղեմության ժամկետի անցած լինելու հիմքով որոշում էր կայացրել քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին, սակայն վաղեմության ժամկետի հաշվարկը սխալ էր իրականացրել, քանի որ տուժողը դեռևս 15 տարեկան էր, ընդ որում՝ դատախազն առաջին ատյանի դատարանում չէր առարկել նշված հիմքով վաղեմությունն կիրառելու դեմ, սակայն հետագայում բողոքարկել էր դատական ակտը, որը բավարարվել էր և գործն ուղարկվել էր նոր քննության առաջին ատյանի դատարան:

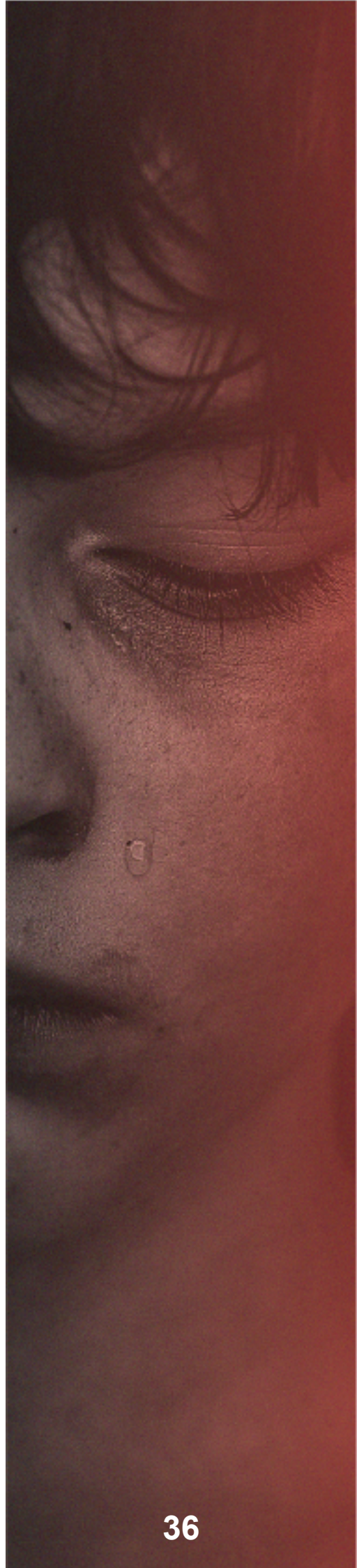
Վերոգրյալ առանձնահատկություններից զատ, որևէ այլ տարբերակված մոտեցում առկա չէ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցում այն դեպքում, երբ հանցագործությունից տուժողը անչափահաս է:

Առհասարակ տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման առումով առկա է որոշակի խնդիր ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասում սահմանված այն պայմանի մեկնաբանման և կիրառման հարցում, ըստ որի նույն հոդվածի առաջին մասի 6-րդ կետում նշված հիմքերով գործի վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով:

Խնդիրը վերաբերում է նրան, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Ա.Սաղաթեյանի գործով որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) [Քրեադատավարական օրենքը վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պարտադիր նախապայման է դիտում մեղադրյալի համաձայնությունը, որի բացակայությունը ենթադրում է վարույթի շարունակումը ընդհանուր կարգով: Ինչպես երևում է նշված արգելքը սահմանող իրավանորմի վերլուծությունից, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի կիրառման համար ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունն անհրաժեշտ է միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործն արդեն իսկ հարուցված է, և անձը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, այսինքն՝ նրա նկատմամբ սկսվել է քրեական հետապնդում: Բոլոր այն դեպքերում, երբ քրեական գործը դեռ հարուցված չէ, կամ քրեական գործը հարուցվել է, սակայն որևէ անձի մեղադրանք չի առաջադրվել, և անցել են վաղեմության ժամկետները, ապա ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունն անհրաժեշտ չէ, և մինչդաստական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է իր նախաձեռնությամբ հրաժարվել քրեական գործ հարուցելուց կամ որոշում կայացնել հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու

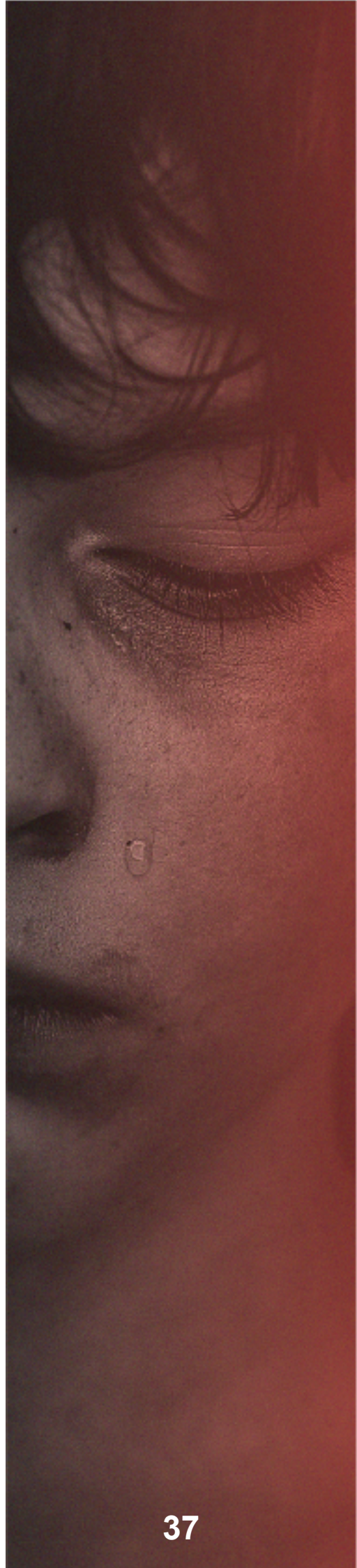

մասին: Այլ կերպ՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու ժամկետներն անցած լինելն ինքնին բացառում է քրեական գործի վարույթը և քրեական հետապնդումը՝ անկախ ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունից կամ առարկությունից. համաձայնության հարցն առաջ է գալիս միայն կոնկրետ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում սկսելուց՝ նրան մեղադրանք առաջադրելուց հետո»²³:

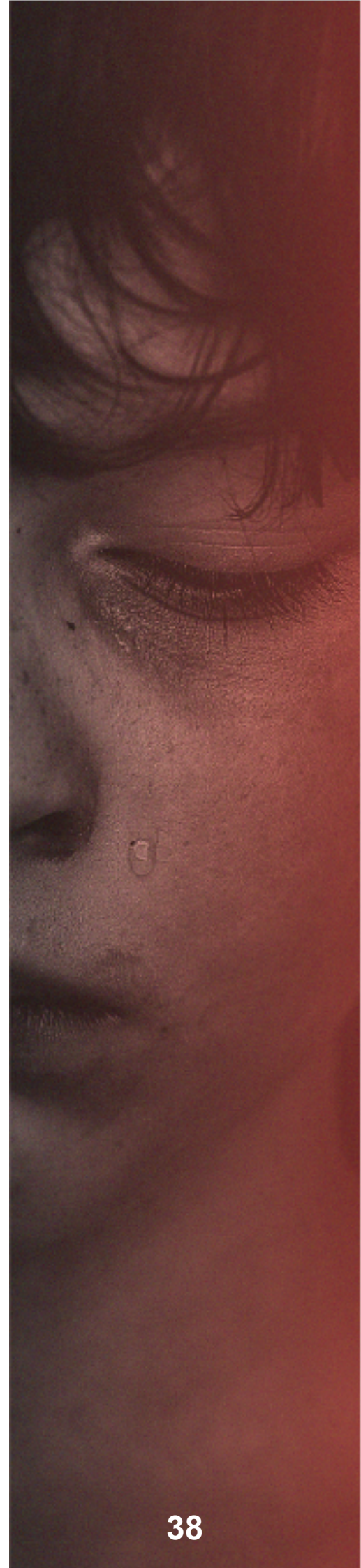
Արդյունքում ձևավորվել է այնպիսի իրավակիրառական պրակտիկա, որ վաղեմության ժամկետը կիրառվում է «դեպքի/արարքի» նկատմամբ, ոչ թե «անձի», և որոշում է կայացվում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին՝ առանց անձին պարզելու: Ընդհանուր առմամբ համաձայնելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների հետ՝ այդուհանդերձ գտնում ենք, որ այդ դիրքորոշումներն ունեն որոշակի ներքին հակասություն և չեն բխում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածների տրամաբանությունից և եությունից²⁴:

²³Տե՛ս Ա. Սաղաթեյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշման 24-րդ կետը:

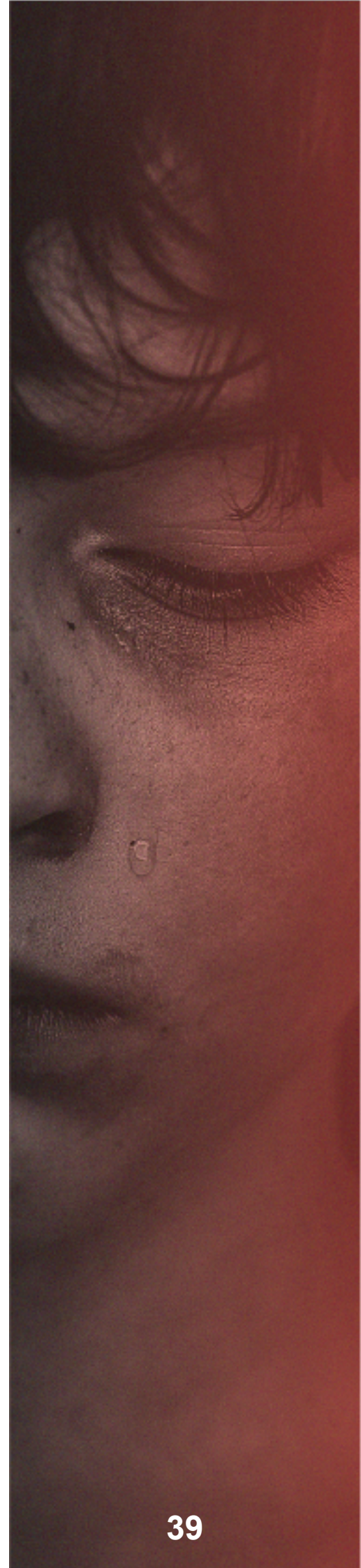
²⁴Քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը լրացած լինելու հիմքով քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դատավարական այլ առանձնահատկությունների մասին տե՛ս Ս.Ղամբարյանի և այլոց գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի մարտի 28-ի թիվ ԵՇԴ/0055/01/11 որոշումը, Հ.Սարգսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2015 թվականի փետրվարի 27-ի թիվ ՇԴ/0172/01/12 որոշումը, Ա.Բաղդասարյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԵԱԶԴ/0009/11/13 որոշումը, Հ.Մազմանյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի մարտի 27-ի թիվ ԵԿԴ/0121/11/14 որոշումը և այլն:

Բանն այն է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում թվարկված քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքներից որոշները վերաբերում են դեպքի/արարքի (in rem), իսկ որոշներն՝ անձին (in personam), որով էլ պայմանավորված այդ հոդվածի 1-ին մասում նշված որոշումները կայացվում են կամ դեպքի/արարքի (in rem) առթիվ կամ անձի (in personam) նկատմամբ: Այլ կերպ ասած՝ քրեական գործ և քրեական հետապնդում չհարուցելու, իսկ հարուցված լինելու դեպքում՝ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և/կամ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կարող է կայացվել ինչպես անձի նկատմամբ (in personam), այնպես էլ դեպքի/արարքի (in rem) առթիվ: Քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելը վերաբերում է քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող in personam (անձին վերաբերող) հիմքերին, քանի որ այն միշտ կայացվում է կոնկրետ անձի նկատմամբ, այլ ոչ թե դեպքի/արարքի առթիվ, ինչը նշանակում է, որ եթե անձը հայտնի չէ, ապա խոսք լինել չի կարող քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը լրացած լինելու, ինչպես նաև այդ հիմքով քրեական գործ և քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշում կայացնելու հնարավորության մասին: Հակառակ դեպքում անհասկանալի է մտում այն, թե նման որոշման կայացմամբ իրավասու մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք ում են ազատում քրեական պատասխանատվությունից: Այլ կերպ ասած՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելը, հանդիսանալով քրեական հետապնդումը բացառող

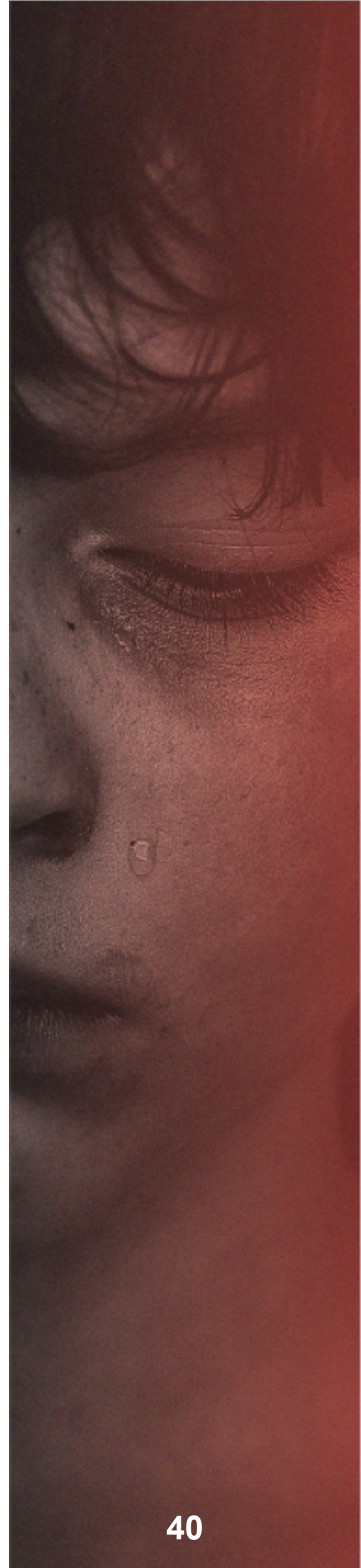

ոչ արդարացնող (ոչ ռեաբիլիտացիոն) հիմք, միշտ վերաբերում է կոնկրետ անձին (in personam հիմք է), այլ ոչ թե դեպքին/արարքին, քանի որ «քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը» քրեաիրավական ինստիտուտ է և լուծում է կոնկրետ հանցանքը կատարած անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հարցը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդված): Չետևաբար, քրեական դատավարությունում այն չի կարող մեկնաբանվել և կիրառվել այնպես, որ վաղեմության ժամկետն անցած լինելը վերագրվի դեպքին/արարքին, ոչ թե անձին, և որոշում կայացվի դեպքի/արարքի առթիվ, ոչ թե անձի նկատմամբ: Նման դեպքերում կստացվի այնպես, որ տեղի կունենա ինստիտուտի ելքային փոփոխություն, որը կառաջացնի խառնաշփոթ, հետևաբար նաև իրավաչափ հարց կառաջանա, թե ոչ արդարացնող հիմքն ում է վերաբերելու և ինչ հետևանքներ է առաջացնելու նրա համար: Ի վերջո, քրեական գործով վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքներն արդարացնողի և ոչ արդարացնողի դասակարգելու հիմքում էլ ընկած է այն հանգամանքը, որ այն կոնկրետ անձանց համար է իրավական հետևանք առաջացնում: Ինչպես իրավացիորեն նշել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, ենթադրյալ հանցանք կատարած անձանց համար այն առաջացում է բացասական բնույթ ունեցող որոշ սոցիալ-իրավական հետևանքներ (*վնասի հատուցման պարտականություն, հետազայում աշխատանքի անցնելու խոչընդոտներ և այլն*), ուստի օրենսդիրը դրա համար է սահմանել կանոն առ այն, որ պետք է ճշտել այն անձի դիրքորոշումը, ում համար այն կարող է նման բացասական հետևանքներ առաջացնել: Այստեղ չենք

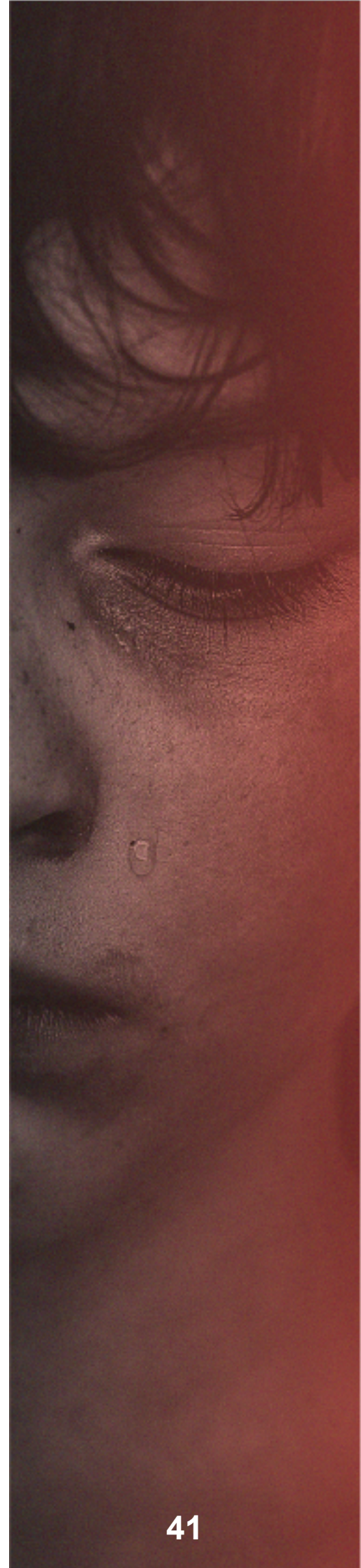

անդրադառնում այն հարցին, որ Օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասում օրենսդիրն ուղղակիորեն նշում է մեղադրյալ սուբյեկտին, քանի որ իրավունքի զարգացման արդի պայմաններում մեղադրյալ դատավարական սուբյեկտին հավասարեցվում են նաև փաստացի մեղադրվողները, ինչն անձի իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից էական տարբերություն չի դնում մեղադրյալի կամ փաստացի մեղադրյալի կարգավիճակում գտնվող անձի միջև, ինչպես իրավացիորեն նշել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Հ.Մազմանյանի վերաբերյալ 2015 թվականի մարտի 27-ի թիվ ԵԿԴ/0121/11/14 որոշման մեջ, հետևաբար այդ հիմքով կարելի է ազատել քրեական պատասխանատվությունից նաև փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձին:

Հետևաբար կարելի է փաստել, որ եթե ենթադրյալ հանցագործությունը կատարած անձը հայտնի չէ, ապա խոսք լինել չի կարող քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով քրեական գործ չհարուցելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին, ինչպես բխում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներից և մասնավորապես Ա.Սաղաթեյանի վերաբերյալ որոշումից: Այսինքն, վերանայման կարիք ունի ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այն մոտեցումը, որը հնարավոր է համարում առանց ենթադրյալ հանցագործությունը կատարած անձի հայտնի լինելու կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետում նշված՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքը,

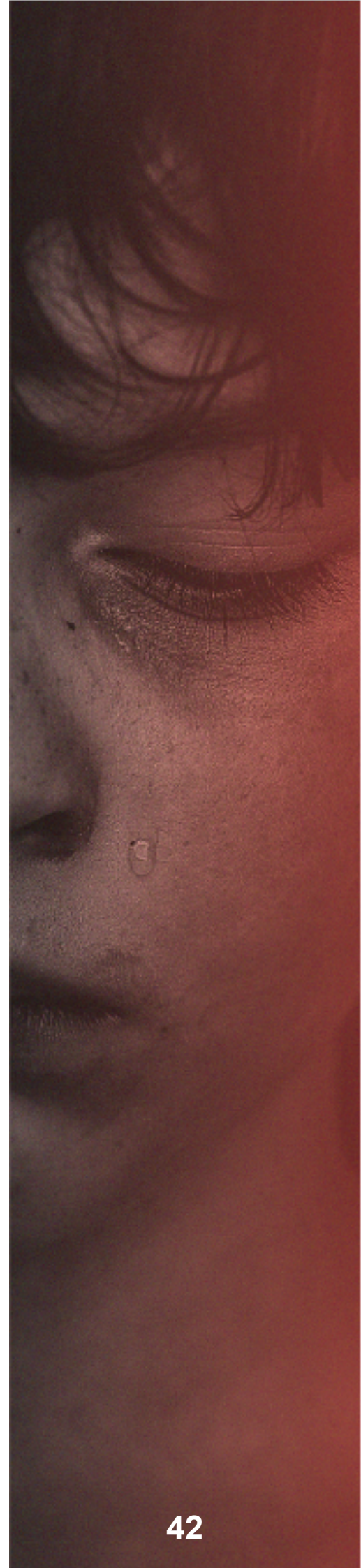

և կայացնելու քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում: Այս հետևությունը հիմնավորվում է նաև այն փաստարկով, որ հնարավոր է նաև վաղեմության ժամկետի ընդհատում տեղի ունեցած լինի, որը կարող է պարզվել, եթե անձը հայտնի է լինում: Այլ կերպ ասած՝ մենք համամիտ չենք այն մեկնաբանությանը, որ եթե անձը կարգավիճակ չունի, ապա չպետք է նրա դիրքորոշումը ճշտել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետը լրանալու հիմքով համապատասխան որոշում կայացնելիս, քանի որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի տրամաբանությունը ոչ թե նրանում է, որ միայն կարգավիճակ ունեցող անձից (օրենքում խոսվում է բացառապես մեղադրյալի մասին) պետք է դիրքորոշում ճշտել, այլ նրանում, որ պետք է առնվազն բացահայտված լինի այն ենթադրյալ հանցանք կատարած անձը (փաստացի մեղադրվողը), որի վերաբերյալ հնարավոր է կայացնել ոչ արդարացնող հիմքով քրեական գործ և քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշում, այլ ոչ թե նրանում, որ կարելի է քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետ կիրառել դեպքի/փաստի նկատմամբ: Հակառակ մեկնաբանությունը ոչ միայն հակասում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածին, այլև չի բխում տուժողի (փաստացի տուժածի) իրավունքներից ու օրինական շահերից, քանի որ տուժողը նման որոշում կայացնելու արդյունքում հնարավորություն չի ունենա այդ որոշմամբ հաստատված որևէ փաստական հանգամանք վկայակոչելու կոնկրետ անձի դեմ հայց հարուցելու դեպքում իր քաղաքացիաիրավական պահանջները հիմնավորելու համար:

Ինչպես երևում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի վերլուծությունից՝ քննարկվող ինստիտուտը Դատարանը մեկնաբանել է՝ հիմք ընդունելով ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության գաղափարախոսությունը, որը հաճախ վտանգում է տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, հետևաբար պետք է այս ինստիտուտի կիրառումը դիտարկել նաև տուժողի իրավունքների ու օրինական շահերի տեսանկյունից: Ի վերջո, ոչ արդարացնող (ոչ ռեաբիլիտացիոն) հիմքով քրեական գործ չհարուցելու դեպքում, երբ այն չի կայացվում կոնկրետ անձի նկատմամբ, այլ կայացվում է դեպքի առթիվ, տուժողի իրավունքների պաշտպանությունը դառնում է անհնար, կամ առնվազն բարդանում է: Մինչդեռ, տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության տեսանկյունից այդ որոշումը կարող է կարևոր ապացուցողական նշանակություն ունենալ քաղաքացիական դատավարության կարգով կոնկրետ անձի դեմ հայց հարուցելու դեպքում:

Վերոգրյալի հիման վրա գտնում ենք, որ առանց ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին ի հայտ բերելու և նրա դիրքորոշումը ճշտելու չի կարող քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով որոշում կայացվել քրեական գործ հարուցելը մերժելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին:

1. Մարաբյան Ս., Քրեական դատավարության պարզեցման հիմնախնդիրները (գիտագործնական ձեռնարկ) Չեղ. իսկաբ: Երևան, 2011 // <http://ghambaryan.am/wp-content/uploads/2016/03/%D5%8A%D5%A1%D6%80%D5%A6%D5%A5%D6%81%D5%BE%D5%A1%D5%AE-%D5%A4%D5%A1%D5%BF%D5%A1%D5%BE%D5%A1%D6%80%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6.pdf>
2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա. Բաղդասարովի վերաբերյալ 2016 թվականի դեկտեմբերի 23-ի թիվ ԱՎԴ4/0028/01/15 որոշումը,
3. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Տ.Առաքելյանի վերաբերյալ 2016 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԵԱԶԴ/0217/01/14 որոշումը,
4. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա. Սարգսյանի վերաբերյալ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0503/06/10 որոշումը,
5. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Սաղաթելյանի վերաբերյալ 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշումը,
6. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ա.Բաղդասարյանի վերաբերյալ 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԵԱԶԴ/0009/11/13 որոշումը,
7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ս.Ղամբարյանի և այլոց վերաբերյալ 2014 թվականի մարտի 28-ի թիվ ԵՇԴ/0055/01/11 որոշումը,

Լրացուցիչ մեդիա-սյուժերը
Նախատեսված են Ձեզ
հետաքրքրող սյուժի մասին
հավելյալ գիտելիքներ
ստանալու համար:

8. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Հ.Սարգսյանի 2015 թվականի փետրվարի 27-ի թիվ ՇԴ/0172/01/12 որոշումը,
9. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Հ.Մազմանյանի վերաբերյալ 2015 թվականի մարտի 27-ի թիվ ԵԿԴ/0121/11/14 որոշումը,
10. «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ու դրանց դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա // <https://rm.coe.int/168046246d>:

